

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
NISMA E TË RINJVE PËR TË DREJTAT E NJERIUT
INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA

Analizë: Të Drejtat e Njeriut në Kosovë në vitin 2015

Analiza: Ljudska Prava na Kosovu 2015

Taking Stock: Human Rights in Kosovo in 2015

December 2015

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
NISMA E TË RINJVE PËR TË DREJTAT E NJERIUT
INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA

Analizë: Të Drejtat e Njeriut në Kosovë në vitin 2015

Botues

Nisma e të Rinjve për të Drejtat e Njeriut – Kosovë (YIHR KS)

Realizoi:

Staffi i YIHR KS

Dizajni & shtypi:

Printing Press

Tirazhi:

100

© Nisma e të Rinjve për të Drejtat e Njeriut – Kosovë

www.yihr-ks.org

Programi i të Drejtave të Njeriut dhe ky publikim janë përkrahur nga Mbrojtësit e të Drejtave Civile

Përmbajtja

Hyrje.....	5
Mekanizmat për të Drejtat e Njeriut	6
Institucionet e Pavarura	7
Qasja në Drejtësi	9
Të Drejtat e Grave	10
Të Drejtat e Minoriteteve	11
Të Drejtat e LGBT	11
Personat me Aftësi të Kufizuara	12
Të Drejtat e Fëmijëve	13
Ballafaqimi me të kaluarën	14
E Drejta në Pjesëmarrje	15
E Drejta e Grumbullimit	15
Liria e shprehjes, Liria e Mediave dhe Qasja në Dokumente Publike.....	16
Mbrojtja e të Dhënave Personale	17
Konkludimi	18

Hyrje

Viti 2015 mund të shikohet si një nga ato vite kur qytetarët ishin më kërkues për përgjegjësi dhe të ardhme më të mirë duke shprehur frustrimin e tyre dhe duke protestuar për çështje të ndryshme. Në të njëjtën kohë është një nga vitet më të trazuara në Kosovë që një kohë të gjatë. Pas përfundimit të bllokadës politike në dhjetor 2014, u formua qeveria gjashtë muaj pas përfundimit të zgjedhjeve. Kjo i la efektivisht qytetarët e Kosovës pa institucione plotësisht funksionale dhe dukshëm ndikoi negativisht në përmbushjen e të drejtave të njeriut për ta, pasi për një periudhë mbi gjashtë mujore shumica e proceseve u ndalën.

Mungesa e përgjithshme e mundësive për shumë familje dhe pasiguria e krijuar çoi në emigrim një numër të madh të Kosovarëve drejt vendeve të Bashkimit Europian gjatë vitit 2014 dhe 2015. Gjatë vitit 2014 një numër i përgjithshëm prej 37,895 Kosovarëve u raportua ta kenë lëshuar vendin me synim për të kërkuar azil në Bashkimin Europian,¹ ndërsa gjatë pjesës së parë të vitit 2015, të njëjtën e bënë edhe 58,920 të tjerë.²

Për shkak të kufizimeve që i sjell regjimi i vizave, shumë prej tyre morën rrugë të rrezikshme për të arritur në kufinj të vendeve ku mendonin se do të gjenin një jetë më të mirë. Sidoqoftë, shumë prej tyre kuptuan se shumica e vendeve të Bashkimit Europian e shohin Kosovën si vend me origjinë të sigurt, çka rezultoi me refuzim masiv të kërkesave për azil dhe kthim të tyre në vend. Për shembull, gjatë tremujorit të dytë të vitit 2015, u shqyrtuan 13,570 kërkesa të Kosovarëve për azil prej të cilave u refuzuan 13,310.³

Programi legjislativ i Qeverisë për këtë vit ka përfshirë një numër të ndryshimeve si dhe ligje të reja të cilat ndikojnë drejtpërdrejtë mbi të drejtat e njeriut.⁴ Këtu përfshihet ndryshimi i Ligjit Anti Diskriminim, Ligjit për Barazi Gjinore, Liri Fetare, Mbrojtje të të Dhënave Personale, Mbrojtje dhe Promovim të të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre, Ligjit të Punës dhe Ligjit për Ombudspersonin. Qeveria poashtu ka planifikuar të miratojë edhe ligje të veçanta për Mbrojtjen e Fëmijëve, Kompenzimin e Viktimave të Krimit, Shëndetin Mendor, Institutin për Hetimin e Krimeve të Luftës, Mbrojtjen Juridike, Interceptimin e Komunikimit Elektronik dhe Përkrahjen Financiare për Personat Potencialisht të Akuzuar para Gjykatës Speciale.

Për tu konsoliduar institucionet e Kosovës, kërkohet një program legjislativ ambicioz në mënyrë që të sigurohet një kornizë e qëndrueshme ligjore. Deri tani vetëm një pjesë e agjendës legjislative është implementuar. Megjithatë është e rëndësishme që në fillim secili prej ndryshimeve apo ligjeve të reja të kalojë nëpër një proces të mjaftueshëm konsultativ për tu siguruar përshtatja e tyre brenda kornizës ekzistuese dhe që implementimi i tyre të jetë më i lehtë.

1 Eurostat, "Shtetet e Origjinës të (jo-BE) azilkërkuesve në 28 Shtetet Anëtare të BE, 2013 and 2014", disponueshme në [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Countries_of_origin_of_\(non-EU\)_asylum_seekers_in_the_EU-28_Member_States,_2013_and_2014_YB15_III.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Countries_of_origin_of_(non-EU)_asylum_seekers_in_the_EU-28_Member_States,_2013_and_2014_YB15_III.png) qasur 25/11/2015

2 Eurostat, "Azilantët për herë të parë në BE EU – 28 sipas shtetësisë, Q2 2014 – Q2 2015", disponueshme në http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:First_time_asylum_applicants_in_the_EU-28_by_citizenship,_Q2_2014_%E2%80%93_Q2_2015.png qasur 25/11/2015

3 Eurostat, "Vendimi i shkallës së parë sipas rezultatit dhe shkallës së pranimit, 30 shtetësitë kryesore të azilkërkuesve që kanë marrë vendime në BE – 28, Q2 2015", disponueshme në http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:First_instance_decisions_by_outcome_and_recognition_rates,_30_main_citizenships_of_asylum_applicants_granted_decisions_in_the_EU-28,_2nd_quarter_2015.png qasur 25/11/2015

4 Qeveria e Kosovës, "Programi Legjislativ për vitin 2015" disponueshme në http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/PROGRAMI_LEGJISLATIV_PER_VITIN_2015_12_tetor.pdf qasur 25/11/25

Në përgjithësi, viti 2015 solli ca zhvillime kyçe për të drejtat e njeriut dhe ky raport mëton të vepër të drejtat e njeriut dhe ky raport mëton të vepër të drejtat e njeriut dhe ky raport mëton të veçojë ato,⁵ si dhe të ofrojë rekomandime kysi dhe të ofrojë rekomandime kyçe për vitet në vijim me qëllimin për të kontribuar drejt ngritjes së vetëdijes mbi të drejtat e njeriut dhe të kërkit të përgjegjësisë në fushat ku nuk ka patur veprim të mjaftueshëm.

Mekanizmat për të Drejtat e Njeriut

Institucionet e Kosovës kanë vazhduar konsolidimin e tyre përgjatë viteve dhe përgjatë kësaj kohe janë akumuluar një sërë strukturash jashtë gjyqësore në nivelin qendror dhe lokal, të cilat janë të mandatuara për të performuar funksione të ndryshme përfshirë edhe zhvillimin e politikave, implementimin, promovimin, monitorimin, dëmshpërblimin dhe raportimin. Duhet të pranohet se në parim strukturat e tilla kanë një rol të rëndësishëm në zhvillimin e politikave të cilat janë në përputhje me të drejtat e njeriut si dhe për të siguruar implementimin, promovimin si dhe dëmshpërblimin dhe raportimin.

Sidoqoftë, ekzistimi i një sistemi shumë palësh me kompetenca që bijnë ndesh dhe me kërkesa raportuese, me mungesë fokusimi si dhe ekzistimi i proceseve të komplikuar dhe të panevojshme ndikojnë negativisht në efektshmërinë e tij. Këshilli i Europës ka kontraktuar një numër ekspertësh lokalë dhe ndërkombëtare për të shqyrtuar pikërisht këto çështje në vitin 2013. Raporti i cili ishte lëshuar i referohej një sërë shembujve ku cekej se qartësimi i kompetencave të disa strukturave dhe thjeshtimi i përgjithshëm i strukturave ekzistuese do të rritte në masë të madhe efektshmërinë e tyre.⁶

Qeveria në propozimet e saj kyçe për reforma në legjislacionin për të drejtat e njeriut ka shënuar përparim duke miratuar një pako prej tre ligjeve. Sidoqoftë, duket se rekomandimet që fokusohen në vitalizimin e institucioneve jashtë gjyqësore për të drejtat e njeriut është injoruar dhe nuk është bërë asnjë planifikim për të qartësuar kompetencat apo për të thjeshtuar proceset.

Nëse një raport i cili është lëshuar para dy viteve mund të konsiderohet i lënë në harresë, duket se fokusi është vënë prapë në prodhimin e strategjive të panumërta dhe planeve të veprimit, të cilat sipas të gjitha gjasave do ta gjejnë vendin e tyre në të njëjtën harresë. Është për të ardhur keq se si nuk janë shqyrtuar reformat qenësore dhe përmbajtësore dhe në vend të kësaj vazhdohet me prodhimin e më shumë strategjive. Nëse ekziston një problem në themelet e sistemit, është më e logjikshme që të adresohen ato probleme para se të bëhen plane të tjera mbi shtimin e qasjes dhe përgjegjshmërisë. Institucionet e Kosovës duhet ta shqyrtojnë seriozisht kornizën e tyre ekzistuese.

⁵ Ju lutem vini re në disa raste është e nevojshme për të siguruar një kontekst duke iu referuar ngjarjeve që shkojnë përtej këtij viti.

⁶ McBride J et al, 'Propozimi për reformimin energjik të Institucioneve jashtë gjyqësore për të drejtat e njeriut në Kosovë', Dhjetor 2013, Këshilli i Europës, disponueshme në http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/Reform_proposals_eng.pdf qasur25/11/2015

Institucionet e Pavarura

Institucionet e Pavarura kanë një rol kyç për të luajtur në sigurimin e përmbushjes së proceseve dhe përgjegjësisë për veprimet e ndërmarra nga zyrtarët ose nga institucionet si tërësi. Një numër i këtyre institucioneve të pavarura në Kosovë kanë një mandat të qartë i cili buron nga Kushtetuta apo nga ligjet e veçanta. Disa nga ato kanë në fokus posaçërisht të drejtat e njeriut dhe kanë rëndësi relevante për tu trajtuar në këtë raport. Disa të tjera në shikim të parë mund të mos duken që kanë në fokus veçanërisht të drejtat e njeriut por veprimtaria e tyre ndikon mjaft në disa të drejta të caktuara dhe në përgjegjësitë e përgjithshme kështuqë do të trajtohen shkurtimisht.

Si një shtet i ri në procesin e konsolidimit, shumë nga institucionet e pavarura të Kosovës janë ballafaquar me probleme të theksuara gjatë zhvillimit të tyre dhe është sfiduar veprimi i tyre ose edhe është në momente të caktuara është ndalur për shkak të dështimit të vazhdueshëm në procedurat e rekrutimit në pozitat kyçe ose për pozitat në borde.

Një nga institucionet kyçe të pavarura që në fokus ka të drejtat e njeriut është Institucioni i Ombudspersonit. I themeluar para shpalljes së pavarësisë së Kosovës dhe funksional qysh prej vitit 200, Institucioni i Ombudspersonit ka zgjedhur Ombudspersonin e vet të parë lokal në vitin 2009 pas katër tentimeve të dështuara nga Kuvendi i Kosovës që ta përmbushë mandatin e saj për përzgjedhje dhe emërim.⁷

Përkundër rëndësisë së veçantë të këtij institucioni dhe pa e nxjerrë asnjë mësim nga e kaluara, Kuvendit të Kosovës iu deshtën prapë tri tentime për ta zgjedhur Ombudspersonin.⁸ Është për keqardhje se si personat kompetent për mbarëvajtjen e këtij procesi nuk e shohin atë si të rëndësishëm dhe nuk e trajtojnë me seriozitetin e duhur, gjë që në fund dëmton qytetarët e Kosovës. Poashtu mund të thuhet se deputetët të cilët marrin pjesë në këto procese përgjatë viteve kanë dështuar në përmbushjen e pritjeve ndaj njerëzve të cilët i kanë votuar si përfaqësues të tyre.

Këto çështje poashtu ndikojnë edhe te institucionet si tërësi, posaçërisht në kredibilitetin dhe mënyrën e veprimit për t'ju shërbyer qytetarëve të Kosovës. Hulumtimi i kaluar në këtë temë ka gjetur se Institucionit të Ombudspersonit i duhen disa ndryshime nga brenda në mënyrë që të rritet efektshmëria,⁹ edhe pse nuk është e qartë nëse këto ndryshime janë të mundshme pasi çdo 5 vite duhet të zhvillohet një betejë për përmbushjen e rolit kyç brenda institucionit.

Edhe një zhvillim tjetër i cili nuk i ndihmon këtij procesi është veprimi i fundit i Ombudspersonit të kaluar i cili së fundmi i është bashkëngjitur një partie politike pas mbarimit të mandatit.¹⁰ Përderisa kjo nuk është e paligjshme, megjithatë krijon një përshtypje negative se institucioni po politizohet. Gjithashtu ngritet edhe një çështje në kuptimin e asaj se nëse është duke pranuar një kompenzim derisa nuk është i punësuar ashtu siç e parasheh ligji, dhe aktiviteti i tij aktual bie ndesh me kushtet e mëparshme të pozitës së tij e cila duhet të jetë apolitike.¹¹

7 Për informata të mëtejme mbi procesin e zgjedhjes së Ombudspersonit të parë ju lutem shihni: Nisma e të Rinjve për të Drejtat e Njeriut Kosovë "Procesi i zgjedhjes së Ombudspersonit në Kosovë, Janar 2009, disponueshme ne <http://www.yihr.org/uploads/file/The%20Selection%20Process%20of%20the%20Ombudsperson%20in%20Kosovo,%20Albanian.pdf> qasur25/11/2015

8 Koha Ditore, "YIHR: Ombudspersoni është dashur të zgjidhet brenda 30 ditësh", disponueshme ne

9 Nisma e të Rinjve për të Drejtat e Njeriut, "Një pasqyrë për punën e Institucionit të Ombudspersonit", Qershor 2013, disponueshme ne [http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/44175.An_Insight_Into_The_Work_Of_The_Ombudsperson_Institution_\(2013\)_10225.pdf](http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/44175.An_Insight_Into_The_Work_Of_The_Ombudsperson_Institution_(2013)_10225.pdf) qasur25/11/2015

10 Gazeta Tribuna, "Sami Kurteshi zyrtarisht i bashkohet Vetëvendosjes", 26 Nentor2015 disponueshme ne <http://gazetatribuna.com/lajme/sami-kurteshi-zyrtarisht-pjese-e-levizjes-vetevendosje/> qasur25/11/2015

11 Shih Nenet 7 dhe 14, Ligji për Avokatin e Popullit, Ligji Nr. 03/L-195

Një fat i ngjashëm i politizimit të menaxhmentit dhe procesit të përzgjedhjes i ka prekur edhe dy institucione tjera. Një nga ato e cila qartazi është prekur nga të dyja këto është Komisioni i Pavarur për Media (KPM). Në vitet e fundit tre anëtarë të KPM janë shkarkuar për shkak të lidhjeve të tyre me parti politike,¹² gjë është veçanërisht problematike për një institucion i cili supozohet se duhet të jetë i pavarur me mandatin e rregullimit të mediave. Zëvendësimi i tyre nuk ndodhi lehtë, me përsëritje të procesit.¹³

Institucione të tjera janë poashtu pjesërisht funksionale për shkak të dështimit në përzgjedhjen e anëtarëve të bordit. Një nga ato është Agjencia Kosovare e Privatizimit, e cila luan një rol kyç në shqyrtimin e të drejtave pronësore dhe kërkesave finaciare për asetet e privatizuara. Kjo nuk e afekton vetëm procesin e privatizimit, por ka poashtu ndikim të drejtpërdrejtë në të drejtat pronësore të individëve të cilën ndoshta nuk do të kenë mundësi ti realizojnë të drejtat e tyre për shkak të problemeve brenda sistemit, pasi që mos funksionimi i bordit do të thotë që nuk mund të merren vendime.¹⁴

Dy institucione tjera të pavarura të prekura nga dështimi për përzgjedhjen e zyrtarëve publikë përfshin Agjencinë Kosovare të Konkurrencës dhe Organin Shqyrtues të Prokurimit. I pari ka një rëndësi të veçantë pasi siguron se konsumatorët Kosovarët paguajnë çmime të arsyeshme për mallrat në tregun e hapur dhe se bizneset nuk bëjnë marrëveshje të fshehta për ta dëmtuar konsumatorin. Përderisa kjo fushë është në një fazë shumë të hershme të zhvillimit në Kosovë, zhagjitja e emërimeve në Bordin e Autoritetit të Konkurrencës është mjaft serioze pasi ndikon në efektshmërinë e institucionit dhe krahas kësaj edhe në mbrojtjen e konsumatorit. Organi Shqyrtues i Prokurimit ballafaqohet me probleme të ngjashme pasi vetëm tre nga pesë anëtarët e saj janë të emëruar duke bërë që kjo të rrezikojë aftësinë e saj për të shqyrtuar ankesat. Ndërkohë funksionimi i një institucioni të tillë është veçanërisht i rëndësishëm për të siguruar përgjegjshmërinë për paratë publike të shpenzuara.

Në fund, Gjykata Kushtetuese për disa vite ka funksionuar me panel të mangët për shkak të mungesës së konsenzusit në emërimin e gjyqtarëve. Në fillim të këtij viti, Kuvendi dështoi të përzgjidhte dy kandidatë për Gjykatën Kushtetuese.¹⁵ Së fundmi, ky vendim është rikthyer dhe janë përzgjedhur dy kandidatë.¹⁶ Deri në këtë moment këto emërimet nuk janë konfirmuar, edhe pse për shkak të situatës së luhatshme të cilën duket se e krijojnë emërimet në institucionet e pavarura nuk është larg mendsh që ky proces të sfidohet edhe më tej çka do të shkaktoje vonesa shtesë.

Duke marrë parasysh spektrin e institucioneve dhe vonesat të cilat janë shkaktuar vit pas viti, është evidente se këto procese nuk janë duke u konsideruar në lartësinë e duhur nga ata që duhet të sjellin vendime, edhe pse ndikimi i tyre është i jashtëzakonshëm. Si e këtillë, është shumë e rëndësishme të mendohet përtej interesave të partive politike dhe të sigurohen se qytetarët kanë institucione plotësisht funksionale gjithandej në vend të bllokimeve disfunkcionale.

12 Gazeta Jeta ne Kosove, "Komisioni i Politizuar i Mediave", 7 tetor 2013 disponueshme ne <http://gazetajnk.com/?cid=1%2C3%2C6590> qasur25/11/2015; Telegrafi, Largohen 2 anëtarë të KPM", 26 Dhjetor 2013, disponueshme ne <http://www.telegrafi.com/lajme/sh-karkohen-dy-anetaret-e-kpm-se-2-39504.html> qasur25/11/2015; dhe Telegrafi, "Shefki Ukaj shkarkohet nga pozita e shefit të KPM", 30 tetor 2013, disponueshme ne <http://www.telegrafi.com/lajme/shefki-ukaj-shkarkohet-nga-kreu-i-kpm-se-2-37455.html> qasur25/11/2015

13 Gazeta Jeta ne Kosove, "Konkursi përsëritet për dy anëtarë të KPM", 19 Mars 2014, disponueshme ne <http://gazetajnk.com/?cid=1,1018,7844> qasur25/11/2015

14 Koha Ditore, "AKK ende pa bord, shumë procese bllokohen", 27 Mars 2015, disponueshme ne <http://koha.net/?id=&l=50485> qasur25/11/2015

15 Gazeta Jeta ne Kosove, "Dështon përzgjedhja e Gjyqtarëve të Gjykatës Kushtetuese", 26 Qershor 2015, disponueshme ne <http://gazetajnk.com/?cid=1,1018,9873> qasur25/11/2015

16 Mustafa Q. "Kuvendi përzgjedh dy Anëtarë të Gjykatës Kushtetuese", 30 Nentor 2015, disponueshme ne <http://live.kallxo.com/sq/MTL/Kuvendi-Zgjedh-dy-Anetare-te-Gjykatës-Kushtetuese-9762>, qasur30/11/2015

Qasja në Drejtësi

Sistemi i drejtësisë në Kosovë për vitin 2015 ka një buxhet prej rreth 28 milionë euro që përbën rreth 1.7% të buxhetit të përgjithshëm të Kosovës. Futja në përdorim e shërbimit të ndërmjetësimi dhe noterisë ka ndihmuar në lehtësimin e presionit në sistemin gjyqësor. Sidoqoftë, gjykatat e Kosovës akoma kanë një shkallë të veprimit prej 84% të rasteve të zgjidhura brenda vitit. Kjo potencialisht vë në pikëpyetje qasjen në drejtësi pasi prirja për një vit në disa raste mund të mos jetë e përshtatshme të një raste tjera kjo mund të konsiderohet si shumë ambicioze. Gjatë këtij viti është raportuar se 8,000 raste janë mbyllur përmes një pilot programi¹⁷ por duke patur parasysh që mbesin shumë të tjera është e qartë se kjo do të merr më tepër kohë para se të përmirësohet qasja në gjykata.

Pjesë përbërëse e qasjes në drejtësi është edhe performanca e institucioneve dhe mënyra si ato ua mundësojnë viktimave që ankohen inicimin e procesit pa u ballafaquar me shumë pengesa. Sidoqoftë, ka lëshime thelbësore në këtë pasi institucionet kompetente për të udhëhequr dhe menaxhuar sistemin gjyqësor; Këshilli Gjyqësor i Kosovës është shumë i ndikuar nga politika ditore pasi 8 nga anëtarët e vet janë të emëruar nga Kuvendi i Kosovës. Komisioni European në Raportin e fundit të Progresit ka theksuar problematikën e cila ndikon në pavarësinë e gjyqësorit.¹⁸

Kushtet e tanishme në sistemin e drejtësisë janë poashtu të rëndësishme duke patur parasysh ndikimin që kjo ka në grupet e caktuara të marginalizuara. Për viktimat e dhunës familjare qasja në drejtësi dhe në veçanti qasja në gjykata ka qenë posaçërisht problematike. Rasti i Diana Kastratit qartësisht tregon këtë problematikë dhe mangësitë e sistemit për ta procesuar Urdhëresën për Mbrojtje Urgjente të lëshuar për të, por ajo kishte mbetur pa mbrojtje nga veprimet e supozuara të burrit të saj çka kishte rezultuar edhe me vdekjen e saj.

Përkundër vendimit të Gjykatës Kushtetuese që kishte gjetur se të drejtat e saj ishin shkelur dhe se sistemi tradicional gjyqësor ishte fajtor,¹⁹ gjykatësit që kishte neglizhuar këtë rast vetëm i është mohar përkohsisht kompenzimi ndërsa prapë është ri emëruar në të njëjtën pozitë pa bartur pasoja tjera. Kjo ka rëndësi të posaçme pasi Presidentja më herët i kishte thënë Këshillit Gjyqësor të Kosovës se në përputhje me autorizimet e saj vlerëson se ky kandidat nuk është i përshtatshëm për këtë pozitë duke e kthyer kërkesën. Sidoqoftë, Këshilli Gjyqësor i Kosovës vendosi të injorojë historinë e tij, vendimin nga Gjykata Kushtetuese dhe mesazhin nga Presidentja duke e përsëritur kërkesën.²⁰ Ky rast specifik nënvizon rolin e Këshillit Gjyqësor të Kosovës dhe se si vendimet jo adekuate mund rezultojnë në përkeqësimin e situatave të veçanta, si dhe të shkaktojnë potencialisht dëme të mëtejme ndaj viktimave të tjera.

Një segment tjetër i popullsisë i cila ka patur vështirësi me qasjen në drejtësi janë gratë dhe/ose burrat që kanë qenë të afektuar nga dhuna seksuale gjatë konfliktit të armatosur në

17 USAID Kosovë, Gjykatat e Kosovës zvogëlojnë ngarkesën", Qershor 2015, disponueshme ne <https://www.usaid.gov/sites/default/files/success/files/Kosovo%20Courts%20Reduce%20Backlog%20by%208,500%20Cases.pdf> qasur25/11/2015

18 Komisioni European, "Raporti i Progresit Kosovë 2015", 10 Nentor2015, disponueshme ne http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_kosovo.pdf at p. 13 qasur25/12/2015

19 Gezim dhe Makfire Kastrati kundër Gjykatës Themelore të Prishtinës dhe Këshillit Gjyqësor të Kosovës, Gjykata Kushtetuese e Kosovës, Rasti KI41/12, 26 shkurt 2013, disponueshme ne http://gjk-ks.org/repository/docs/gjkk_ki_41_12_shq.pdf qasur25/11/2015

20 Gazeta Zeri, "Zyra e Presidentes – Këshilli Gjyqësor i Kosovës përgjegjës për nominimin e Gjyqtarit Enver Shabanaj", 12 Prill 2014 disponueshme ne <http://www.gazetaexpress.com/lajme/zyra-e-presidentes-keshilli-gjyqesor-pergjegjes-per-emerimin-e-gjykatesit-enver-shabanaj-7802/?archive=1> qasur25/11/2015

Kosovës. Përderisa departamenti për krimet e luftës është krijuar brenda Prokurorisë Speciale, ende nuk është plotësisht funksionale për disa raste. Janë bërë disa përpjekje nga UNMIK dhe EULEX për ti hetuar këto krime por të cilat nuk kanë prodhuar rezultat substancial në të cilin do të shqiptoheshin dënime. Procesi i vetëm i cili i ka kontribuar njohjes së dhunimeve dhe kualifikimin e saj si mjet i përdorur si armë lufte është Tribunali Ndërkombëtar për Ish Jugosllavinë. Me kalimin e kohës çdo ditë zbehen gjasat që do të ketë dënime, edhe pse është e papranueshme që kjo çështje diskutohet hapur pas kaq shumë viteve të ngjarjes dhe akoma nuk ka rezultuar me ndonjë veprim konkret.

Të Drejtat e Grave

Megjithë faktin se përbëjnë gjysmën e popullsisë, gratë Kosovare ngjashëm me gratë në vendet tjera luftojnë për barazi me homologët e tyre burra. Kjo për fatin e keq është hasur gjithandej që nga qasja në shërbime, të drejtat pronësore, punësimi dhe përfaqësimi

Miratimi i ndryshimeve në Ligjin për Barazi Gjinore është një hap pozitiv, i cili duhet të shfrytëzohet si mjet për të përmirësuar pozitën e gruas në të gjitha sferat e shoqërisë. Sidoqoftë, personat në jetën publike, gra dhe burra, kanë përgjegjësi kyçe në këtë aspekt. Nëse e konsiderojmë përfaqësimin e grave vetëm nëpër pozita me ndikim dhe kyçe mund ta shohim se vetëm 2 nga 22 Ministra në Qeveri janë gra dhe poashtu ato kanë vetëm 2 nga 14 vende nëpër Komisionet Parlamentare. Sidoqoftë, këtu mund të bëhen përmirësime nëse ka vullnet dhe gatishmëri për trajtim të barabartë të gruas. Agjencia për Barazi Gjinore në këtë aspekt duhet të bëjë shumë më tepër dhe të jetë më aktive duke treguar se e ka vendin në mesin e strukturave jashtë gjyqësore për të drejtat e njeriut dhe të punojë për ngritjen e vetëdijes, përmirësimin e proceseve dhe qasjen e gruas në shërbimet kyçe për të përmbushur të drejtat e tyre, çka nuk ka ndodhur gjithmonë më herët.

Fushat e veçanta shqetësuese janë qasja në të drejtat pronësore, mbrojtja e tyre nga diskriminimi gjatë qasjes ose gjatë punësimit si dhe sigurimi se janë të mbrojtura nga dhuna familjare. Këto tri çështje të veçanta janë shumë domethënëse për shkak të zhvillimeve gjatë vitit të kaluar. Në lidhje me të drejtat pronësore, rasti Shyhrete Berishës përfaqëson përpjekjet e mundimshme të një gruaje (në rastin e saj si e vejë) për ta arritur ta realizojë që ajo çka është e shkruar në ligj të implementohet dhe si rezultat i kësaj të ndryshojë edhe qasja.²¹

Sa i përket diskriminimit në punësim, janë të rëndësishme dy ndryshime në legjislacion²² dhe ndoshta do të jenë të vlefshme për gratë, por sidoqoftë një hap më tej do të ishte edhe ndryshimi i Ligjit të Punës pasi Qeveria ta ndryshojë atë duke e bërë neutral ndaj gjinisë. Një mundësi për këtë do të ishte shtimi i dispozitës për pushimin prindëror, i cili do t'i mundësonte cilitdo prind të ketë qasje në të ose që atë ta ndajnë ndërmjet vete. Kjo do të largonte supozimin automatik se pasi është nëna ajo që e lind fëmijun është poashtu përgjegjëse për kujdesin, çka rezulton me të qenit jashtë procesit të punës për një kohë e cila to të mund të përcaptohej si barrë për punëdhënësin. Nëpërmjet pushimit neutral prindëror, ky vendim do t'i lihej çiftit bashkëshortor dhe kjo poashtu do ta bënte më të vështirë që punëdhënësit të aplikojnë praktika disproporcionale të cilat afektojnë negativisht vetëm gratë ndërkohë që në këtë mënyrë rregullat nuk do të kishin në shënjestër vetëm njërin gjini.

Në fund, dhuna familjare është një çështje tjetër veçanërisht shqetësuese, posaçërisht pasi insitucionet relevante nuk duket se janë duke implementuar ndryshime për tu siguruar se shqetësimet po marrin përgjigjet e duhura. Pas rastit të Diana Kastratit do duhej të ishin bërë

21 Hasanaj Q, "Shyhrete Berisha kërkon shtëpinë bazuar në kontributin e saj", 18 Qershor 2015, disponueshme ne <http://live.kallxo.com/sq/MTL/Shyhrete-Berisha-Kerkon-Shtepine-edhe-ne-Baze-te-Kontributit-7146> qasur 25/11/2015

22 Ligji për barazi gjinore dhe Ligji kundër diskriminimit

ndryshime thelbësore nga të gjitha institucionet e përfshira. Sidoqoftë, rasti i Zejnepe Bytycit tregon se kjo nuk ka ndodhur pasi është kuptuar se ajo e ka raportuar dhunën familjare në polici dhe përkundër kësaj është therur nga burri i saj me thikë 10 herë t tregon se kjo nuk ka ndodhur pasi është kuptuar se ajo e ka raportuar dhunën familjare në polici dhe përkundër kësaj është therur nga burri i saj me thikë 10 herë çka ka rezultuar me vdekjen e saj.²³ Përderisa policia deklaroi se ata i kanë ndërmarrë të gjithë hapat e duhur, kjo është një çështje e cila duhet ti nënshtrohet hetimit të mëtejshëm pasi që qartësisht përsëritja e këtyre rasteve do të duhej ti shtynte institucionet përkatëse që të nxjerrin mësim më të gjëra në mënyrë që në të ardhmen të ekzistojë një përgjigje më adekuate.

Të Drejtat e Minoriteteve

Korniza ekzistuese ligjore ofron të drejta të barabarta për të gjitha komunitetet në Kosovë, si dhe në veçanti të drejta për pakicat dhe komunitetin e tyre në rrethana të caktuara. Përderisa ka patur përpjekje për përmirësimin e të drejtave të pakicave siç janë veprimet nga Zyra e Komisionierit për Gjuhë dhe Këshilli Konsultativ për Komunitete, institucionet tjera duhet të jenë më proaktive në qasjen e tyre, posaçërisht Zyra për Çështjet e Komuniteteve dhe zyrtarët që punojnë me të drejtat e komuniteteve në nivel lokal dhe qendror.

Pas ngjarjeve të caktuara siç ishte ndeshja e Shqipërisë kundër Serbisë, si dhe aplikimi i Kosovës për anëtarësim në UNESCO kjo rezultoi me shtim të ndarjes ndërmjet komuniteteve dhe me shtim të përdorimit të gjuhës së urrejtjes posaçërisht në rrjetet sociale. Një shqetësim tjetër është edhe fakti se komunitetet vazhdojnë të jetojnë të ndarë, me interaksion ndëretnik të kufizuar. Përderisa shoqëria civile ka vazhduar të ndërmarrë veprime të cilat fokusohen në marrëdhëniet ndëretnike posaçërisht ndërmjet të rinjve, ngjarjet të cilat nxitën fjalorin e urrejtjes tregon se ka shumë nevojë për aktivitete të përhershme me financim të qëndrueshëm dhe që fokusohen posaçërisht në ndërtimin e urave ndërmjet të rinjve. Sistemi arsimor i cili vazhdon të jetë i ndarë poashtu nuk i ndihmon bashkëjetesës ndërkohë që të drejtat gjuhësore në institucione të larta të caktuar jo gjithmonë respektohen.

Pjesëtarët e komuniteteve pakicë dhe posaçërisht ata RAE vazhdojnë të ballafaqohen me vështirësi për gjetjen e punëve të përshtatshme, të cilat rrjedhimisht rëndojnë cilësinë e tyre të jetës. Programet të cilat do të fokusoheshin në aftësitë e tyre do të ndihmonin që ata të integrohen dhe të sigurohen se janë pjesë integrale e Kosovës e jo vetëm persona të bllokuar në kurthin e varfërisë.

Të Drejtat e LGBT

Viti 2015 ka qenë vit i rëndësishëm për pjesëtarët e komunitetit LGBT në aspektin e punës së organizatave që angazhohen për promovimin e të drejtave të tyre të njeriut, ku duke i ngritur këto çështje vazhdimisht dhe në mënyrë të palodhshme ia kanë dalë ti nxjerrin në pah të diskutimit publik.

Grupi Konsultativ dhe Kordinues për të Drejtat e komunitetit LGBT ka vazhduar të takohet gjatë vitit dhe një aspekt pozitiv i ekzistimit të tij është bashkimi i akterëve të ndryshëm në një tavolinë dhe mundësia që Qeveria të shprehë publikisht pranimin se kjo pjesë e popullsisë gëzon të drejta të barabarta me të gjithë të tjerët. Sidoqoftë, deri më tani nuk është shënuar ndonjë progres qenësor në lëshimin e këshillave relevante ose kordinimin publik të proceseve të caktuara, që duhet të ndryshojë.

²³ Koha Ditore, "Vrasja e Zejnepe Bytycit në Suharekë – Dështim i Shtetit", 26 tetor 2015, disponueshme në <http://koha.net/?id=3&l=81387> qasur25/11/2015

Organizatrat patën mundësi që të organizojnë shëtitjen e krenarisë në ditën ndërkombëtare kundër homofobisë me datën 17 maj, që u zhvillua pa ndonjë incident.²⁴ Sidoqoftë, fjalori i urrejtjes onlajne është posaçërisht i drejtuar kundër komunitetit LGBT për të cilin vazhdon të ketë mungesë tolerance. Përveç kësaj, zyrtarët publikë e posaçërisht politikanët nuk janë gjithmonë të sqartë në diskutimin e këtyre çështjeve publikisht në mënyrë që t'ia shpjegojnë publikut qëllimin e ekzistencës së kësaj kornize ligjore. Kërcënimet onlajn drejtuar komunitetit LGBT përfshijnë edhe kërcënime direkte të bëra në media sociale të cilat do të duhej të hetohen me seriozitet nga policia dhe ndaj tyre të ndërmerren masa përkatëse.

Një çështje tjetër e cila përbën shqetësim të veçantë mbetet kur një person është ose perceptohet të jetë pjesëtar i komunitetit LGBT dhe se si ata trajtohen, që mund të rezultojë në ofendime, sulm fizik ose mos dhënie e shërbimit të caktuar. Përderisa ekziston gatishmëri te policia që ti dëgjojë rastet, përgjigja akoma nuk është adekuate pasi proceset duhet të udhëhiqen më me vendosmëri. Për shembull kur polici fillon të merret me incidentin dhe fillon intervistimin e viktimës ai ose ajo duhet ta vazhdojë atë në vend se të thërrasë kolegët për të marrë pjesë në intervistë. Përveç kësaj, pjesëtarët e komunitetit LGBT duhet të trajtohen me respekt gjatë tërë procesit; informatat duhet të mbeten konfidenciale dhe të mos rrjedhin posaçërisht në rastet kur ankesat bëhen në polici.²⁵

Përderisa ka një rritje të vizibilitetit mbi çështjen e të drejtave të njeriut të komunitetit LGBT dhe ka një interaksion në rritje me institucionet, prapë nuk ka ndryshime të mëdha në aspektin e përmirësimit të shërbimeve dhe mbrojtjes në krahasim me hulumtimin e kryer herën e kaluar mbi këtë çështje.²⁶ Si i tillë, vizibiliteti dhe bashkëpunimi krijojnë nevojën që të ndërmerren hapa të tjerë në mënyrë shërbimet e ofruara ti njohin të drejtat e njeriut për komunitetin LGBT dhe ata të pëkrahen në zbatimin e këtyre të drejtave.

Personat me Aftësi të Kufizuara

Personat me aftësi të kufizuara në Kosovë vazhdojnë të ballafaqohen me probleme të shumta. Ata me aftësi të kufizuara fizike kanë sfida të veçanta për të patur çfarëdo pavarësie për shkak të mungesës së qasshmërisë në rrugë, përdorimin e transportit publik, qasjen në shkollim, punësim ose institucione publike për të pranuar shërbime të ndryshme. Shumica e personave me aftësi të kufizuara janë të detyruar varen nga ndihma e familjes, edhe pse është e qartë që Qeveria ka obligime kyçe për të siguruar qasjen e cila në vazhdimësi konsiderohet dhe diskutohet në mënyrë që këta persona të mos bllokohen në situatat të caktuara.

Qasja në shërbimet shëndetsore, rehabilitim dhe arsim janë të gjitha fusha problematike për personat me aftësi të kufizuara, qofshin ato fizike, mentale ose intelektuale. Kjo për faktin se ekziston një mangësi në financimin e këtyre shërbimeve, si dhe resurseve njerëzore e në disa raste edhe mungesë ekspertize. Personat me aftësi të kufizuara ballafaqohen me sfida edhe në punësim pasi që shumë punëdhënës nuk janë të gatshëm të bëjnë përshtatje të duhura. Ligji Kundër Diskriminimit do duhej të jetë ndihmues në këtë aspekt, sidoqoftë duhet të ketë hapa proaktivë nga ana e institucioneve publike në mënyrë që të ngritet vetëdija si dhe të veprohet më me vendosmëri kur supozohet se ka diskriminim.

Çështja e të jetuarit me paaftësi në Kosovë është akoma e lidhur me stigmë. Disa familje

24 Telegrafi, "Marsh simbolik në Prishtinë në përkrahje të komunitetit LGBT", 17 Maj 2015, disponueshme ne <http://www.telegrafi.com/lajme/marsh-simbolik-ne-prishtine-ne-perkrahje-te-komunitetit-lgbt-video-2-63595.html> qasur 25/11/2015

25 Kjo është bazuar në përvojën e një incidenti nga ana e një anëtarit të komunitetit LGBT dhe ndërveprimin e atij personi me policinë, edhe pse për shkak të konfidencialitetit të informacioni i mëtejshëm nuk mund të sigurohet

26 Nisma e të Rinjve për të Drejtat e Njeriut Kosovë, "Liria dhe Mbrojtja për LGBT në Kosovë", Nentor 2013, disponueshme ne http://www.yihr.org/public/fck_files/ksfile/LGBT%20report/Liria%20dhe%20mbrojtja%20per%20LGBT%20ne%20Kosove.pdf qasur 25/11/2015

preferojnë të fshehin realitetin dhe në disa raste për shkak të kësaj stigmatizimi edhe tërhiqen nga komuniteti dhe nga shërbimet të cilat mund të jenë në dispozicion. Institucionet duhet që posaçërisht të fokusohen në krijimin e politikave për përkrahjen e personave me aftësi të kufizuara, si dhe të punojnë në ngritjen e vetëdijes për paaftësitë duke luftuar paragjykimet të cilat ekzistojnë nëpërmjet kampanjave në shkollë dhe më gjerë.

Të Drejtat e Fëmijëve

Mbrojtja e të drejtave të fëmijëve kërkon një qasje më holistike nga një sërë profesionistësh dhe institucionesh. Institucionet e dobëta në nivel lokal dhe qendror paraqesin mangësi qenësore në lidhje me promovimin, mbrojtjen dhe zbatimin e të drejtave të fëmijëve.

Përderisa ekziston legjislacioni për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve është e qartë se ekzistojnë mangësi. Fëmijët në Kosovë vazhdojnë të jenë të prekur nga varfëria, shkollimi i joadekuat ku disa prej tyre nuk e ndjekin fare shkollimin. Dënimet trupore në familje vazhdojnë të mbeten shqetësuese, e poashtu edhe puna e fëmijëve posaçërisht në sektorin e bujqësisë. Prezenca e vazhdueshme në rrugë duke kërkuar lëmshë, duke mbledhur kanaçe ose skrap metali në kontejnerë paraqet shqetësim për sigurinë. Ngjashëm me këtë, fëmijët në zona të caktuara, posaçërisht në fshatra, familjet e të cilëve janë të kurthuar në varfëri janë veçanërisht të lëndueshëm ndaj trafikimit dhe eksploatimit përfshirë edhe trafikimin e brendshëm dhe eksploatimin seksual.

Një nga raportet më shqetësuese këtë vit në media kishte të bënte me dy vajza (14 dhe 15 vjet) të cilat supozohej se ishin dhunuar nga zyrtarët policorë. Raportet në media shkruanin se familjet e tyre në fakt i kishin lajmëruar ato si të zhdukura në polici dhe pastaj ishte zbuluar se ato supozohet se mbaheshin nga disa zyrtarë policie të cilët i kishin dhunuar.²⁷ Pas këtij raportimi fillestar, Inspektorati i Policisë së Kosovës (IPK) kishte filluar hetimin për këtë çështje dhe më vonë është raportuar në media se janë duke u hetuar gjithsej 14 zyrtarë policorë.²⁸ Deri më tani nuk ka ndonjë njoftim se në cilën shkallë ka arritur hetimi i IKP dhe se a është akuzuar dikush për krimet e supozuara.

Përkundër asaj se është e vështirë të besohet në këtë rast, ajo çka është më shqetësuese është mënyra se si është raportuar dhe se si është perceptuar nga publiku. Në veçanti, raportet mediale nuk i referoheshin supozimeve për dhunim, edhe pse nuk është e lejueshme me ligj që personat e moshës madhore të kenë marrëdhënie seksuale me persona të mitur. Përderisa ekzistonte një interesim mbi këtë rast nëpër gazeta, nuk ekzistonte i njëjti edhe në televizione. Përveç kësaj, kjo storje nuk u ndjek intenzivisht nga gazetarët, institucionet e pavarura për të drejtat e njeriut ose deputetët përkundër asaj se krimet e supozuara ishin kryer nga një institucion i cili ka përgjegjësi kyçe në mbrojtjen e fëmijëve nga keqbërësit dhe ti ndjekë e dënojë ata. Përderisa konkludimi i IKP do të jetë crucial, si dhe veprimet e mëtejme, veprat e supozuara duhet ta nxisin presionin publik si dhe të vënë në lëvizje institucionet kyçe për mbrojtjen e fëmijëve në mënyrë që veprat të raportohen, si dhe të krijohet hapësirë e sigurtë për fëmijët të cilët mund të jenë ballafaquar me abuzim të ngjashëm në çfarëdo rrethane pa u ndjerë të stigmatizuar.

Qeveria ka dhënë indikacion nëpërmjet Programit Legjislativ për 2015 se do ta miratojë Draft Ligjin për Mbrojtjen e Fëmijëve, edhe pse deri në këtë moment ligji nuk është miratuar.

²⁷ Bajrami S, Zeri, Seks me të mitura, 9 policë nën hetime", 1 Korrik 2015, disponueshme në <http://www.zeri.info/kronika/39804/seks-me-te-miturat-9-police-nen-hetime/>, qasur 25/05/2015

²⁸ Bajrami S, Zeri, "14 Policë nën hetime për shkak të marrëdhënieve seksuale me të mitura", 27 Korrik 2015, disponueshme në <http://www.zeri.info/kronika/43880/14-police-te-dyshuar-per-seks-me-te-miturat/>, qasur 25/11/2015

Përderisa kjo pjesë e legjislacionit mund ti konsolidojë proceset ekzistuese dhe mekanizmat funksionalë në fushën e mbrojtjes së të drejtave të fëmijëve, Qeveria dhe Kuvendi duhet të sigurohen se është ndërmarrë procesi konsultativ i cili është gjithëpërfshirës dhe ku të gjitha qasjet janë shqyrtuar. Përveç kësaj, vëmendje e veçantë duhet ti kushtohet edhe asaj se si kjo pjesë e legjislacionit përshtatet me kornizën ekzistuese siç është Ligji për Familjen, Ligji për Shërbimet Sociale dhe Familjare, Kodi i Drejtësisë për të Mitur, në legjislacionin procedural dhe mekanizmat ekzistues në fushën e mbrojtjes së fëmijëve.

Ballafaqimi me të kaluarën

Pavarësisht se kanë kaluar 16 vite nga përfundimi i konfliktit, 1,670 persona akoma llogariten si të zhdukur në Kosovë. Për familjet e përfshira kjo ka qenë dhe vazhdon të jetë kohë shumë e vështirë duke mos ditur për fatin e më të dashurve të tyre dhe në pritje për të kuptuar.

Fatkeqësisht, siç ka ndodhur me shumë procese tjera, edhe kjo çështje është politizuar dhe institucionet akoma nuk kanë dhënë ndonjë përgjigje dhe nuk kanë bërë ndonjë angazhim serioz në këtë proces. Një dimension tjetër i kësaj çështje është fakti se numri i përgjithshëm i personave të zhdukur përfaqëson në fakt personat nga të gjitha komunitetet në Kosovë, edhe pse disa komunitete këtë nuk e pranojnë.

Përderisa ekziston një nismë për të krijuar një pllakë përkujtimore për të përkujtuar të gjithë ata që akoma janë të zhdukur, mungesa e vizionit dhe funksionalitetit nga ana e institucioneve tregon mos interesim për këtë çështje. Kjo për shkak se ekrani në të cilin do të duheshin të paraqiten emrat e tyre nuk funksionon ndërsa struktura e gurit nuk ka ndonjë përshkrim që të shpjegojë se për çfarë është e vendosur aty.

Për herë të parë që nga përfundimi i konfliktit, Qeveria ka krijuar një grup Ndër Ministror Punues për Ballafaqimin me të Kaluarën, i cili ka për detyrë të draftojë strategjinë mbi ballafaqimin me të kaluarën duke përfshirë të vërtetën, drejtësinë, zhdëmtimin dhe garancat për mos përsëritje. Duke patur parasysh se nuk ka patur pronësi lokale në lidhje me konfliktin pasi një numër shumë i kufizuar i rasteve të krimeve të luftës ose krimeve tjera është procesuar në Kosovë, atëherë kjo përbën një nismë shumë të rëndësishme. Sidoqoftë, ajo duhet të strukturohet në mënyrën e duhur për të patur efekt, duhet të jetë gjithëpërfshirëse dhe e gatshme që të nxjerrë përfundime kyçe në mënyrë që procesi të fillojë.

Ky proces është poashtu tejte i rëndësishëm për shkak se edhe përkundër se ekziston që nga viti 2011 Instituti për Hetimin e Krimeve të Luftës, nuk është angazhuar në zhvillimin e ndonjë hetimi dhe nuk ka publikuar ndonjë rezultat të ndonjë hetimi.²⁹ Së fundmi është publikuar libri mbi personat e zhdukur, monumentet e shkatërruara dhe vrasjet në Kosovë,³⁰ sidoqoftë deri në këtë moment në këtë fushë angazhimin më më madh e ka bërë shoqëria civile. Për shkak të vonësës me fillimin e një nisme të tillë, nevojitet një qasje më holistike për tu siguruar se informacionet e mbledhura përmbajnë informacione lidhur me pasurinë e shkatërruar private dhe publike, monumentet kulturore dhe fetare, vrasja e civilëve, dëshmitë nga viktimat e deportimit, dëshmitë nga viktimat e dhunës seksuale etj.

29 Balkan Insight, "Instituti Kosovar për Krime Luftë akuzohet për mosveprim", 25 Qershor 2014, disponueshme ne <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-war-crime-institute-lags-in-work-experts-say> qasur 25/11/2015

30 Balkan Insight, "Librat mbi Kosovën do ta ndihmojnë padinë për gjenocid kundër Serbisë", 04 Nentor 2015, disponueshme ne <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-institute-publish-books-on-serbian-war-crimes-11-04-2015> qasur 25/11/2015

E Drejta në Pjesëmarrje

Shumë qytetarë të Kosovës ngelën të frustruar nga ngjarjet e vitit të kaluar pasi që ngërçi politik e la Kosovën pa Qeveri dhe pa insitucione plotësisht funksionale për më shumë se 6 muaj. Madje edhe pas formimit të Qeverisë, nuk ka qenë lundrim i qetë dhe këto kohëra turbulente duket se po vazhdojnë.

Pavarësisht nga përkatësia politike pasi që kjo është çështje private për secilin individ, qytetarët e Kosovës aktualisht nuk kanë në dispozicion mjetet e duhura për pjesëmarrje në procese, për të kërkuar llogaridhënie për keqbërjet ose për të shprehur qëndrimet e tyre nëse nuk pajtohen me të zgjedhurit e tyre. Kjo qëndron kështu pasi që Kosova është e organizuar si një zonë zgjedhore, çka do të thotë se kur individët votojnë ata votojnë për partinë e caktuar dhe për disa kandidatë të njohur, por nuk është e njëjtë sikur një kandidat të garonte duke e përfaqësuar njerëzit nga një zonë të caktuar.

Disa supozojnë se ndarja e Kosovës në disa zona zgjedhore do të krijonte probleme ndërmjet regjioneve, si dhe do të krijonte një proces të komplikuar duke llogaritur se sa do ishte numri i ulëseve që do ti takonte çdo regjioni, mirëpo realiteti është se këto çështje mund të zgjidhen. Pasi të kenë përfunduar zgjedhjet, roli i qytetarëve në një formë pushon deri në zgjedhjet tjera pasi që nuk ekzistojnë procese nëpërmjet të cilave Deputetët do të obligoheshin për tu takuar me votuesit e vet, roli i qytetarëve në një formë pushon deri në zgjedhjet tjera pasi që nuk ekzistojnë procese nëpërmjet të cilave Deputetët do të obligoheshin për tu takuar me votuesit e vet çdo javë dhe të dëgjojnë hallet e tyre, por kjo nuk ndodh për shkak të mos ekzistimit të zonave. Po ashtu, nëse një grup qytetarësh nuk janë të kënaqur me deputetin e caktuar të Kuvendit, ata nuk kanë ndonjë mekanizëm për ta shkarkuar dhe për të kërkuar zgjedhje të reja duke u siguruar se është arritur pragu i mjaftueshëm.

Duke patur parasysh situatën aktuale, opsioni i vetëm i mbetur është pjesëmarrja aktive në një parti politike, që është mjeti i vetëm i disponueshëm gjatë tërë kohës. Ndoshta kjo është e dobishme për të gjitha partitë politike dhe kjo mund të jetë një nga arsyet pse për kaq shumë vite është shmangur çështja e reformës zgjedhore. Sidoqoftë, të gjitha partitë politike duhet ta rishqyrtojnë pozicionin e tyre për këtë çështje në mënyrë që të sigurojnë se qytetarët janë të pajisur me mundësi të qenësishme për pjesëmarrje dhe se në veçanti ata kanë mundësi për të ngritur të gjitha shqetësimet me përfaqësuesit e vet të zgjedhur.

E Drejta e Grumbullimit

Kushtetuta e Kosovës në mënyrë specifike garanton lirinë e grumbullimit *paqësor*, që përfshin të drejtën për të organizuar mbledhje, protesta, demonstrata dhe për të marrë pjesë në to. Gjatë këtij viti, siç ka qenë rasti edhe në vitet e kaluara, ka patur një numër të demonstratave publike mbi një varg çështjesh përfshirë këtu Rektoret e Univerzitetit të Prishtinës,³¹ si dhe angazhimin e Qeverisë në dialogun me Serbinë, e deri te grevat e ndryshme të punëtorëve.

Sidoqoftë, siç është rasti me standardet ndërkomvetare edhe kjo e drejtë është e kualifikuar si e tillë. Kjo do të thotë se të gjithë ata që përfshihen në një grumbullim, protestë apo demonstratë, kanë të drejtë që këtë ta bëjnë në mënyrë paqësore, pa shfaqur dhunë dhe pa bërë kërcënim për dhunë. Në rastet kur organet publike kanë dyshim të bazuar se manifestimi nuk do të jetë paqësor, atëherë ata kanë të drejtë që ta kufizojnë këtë liri nëse janë plotësuar disa kushte të caktuara. Këtu përfshihet edhe baza ligjore sipas të cilës bëhet kufizimi dhe nëse ku kufizim

³¹ Telegrafi, "Nesër protestë e madhe në përkrahje të Rektorit Zejnullahu", 21 tetor 2015, disponueshme ne <http://www.telegrafi.com/lajme/neser-proteste-e-madhe-ne-perkrahje-te-rektorit-zejnullahu-2-73137.html> accessed at 25/11/2015

është i domosdoshëm dhe proporcional me sigurinë publike, shëndetin publik, sigurinë kombëtare ose urdhëra të tjerë. Nëse protesta megjithatë ndodhë, policia duhet të sigurohet se çdo veprim i saj duhet të jetë i justifikueshëm dhe domosdoshmërisht proporcional.

Gjatë protestave kohës së fundit në Kosovë nuk janë marrë parasysh këta parametra. Protestuesit, qofshin ata studentë apo grupe të organizuara nga partitë politike kanë patur kërkesa shumë specifike dhe kanë kërkuar me ngulm ti arrijnë ato me çdo çmim, përfshirë këtu edhe përdorimin e dhunë ose kërcënimin me dhunë. Kjo është problematike pasi këto veprime automatikisht dalin jashtë asaj çka përbën kjo liri dhe varësisht nga veprimet të cilat një individ i kryen ato mund të përbëjnë vepër penal, dhe varësisht nga veprimet të cilat një individ i kryen ato mund të përbëjnë vepër penal, çka mund të legjitimojë veprimin e policisë në rast të arrestimit.

Organizatorët dhe pjesëmarrësit e çdo proteste duhet të sigurojnë se protestat janë paqësore, që dhuna nuk është përdorur as kërcënuar ose veprimet e tyre mund të rezultojë në një vepër penale të kryer ndaj një pronë publike apo privat ose duke i rezistuar arrestimit apo duke sulmuar një zyrë të policisë.

Në anën tjetër ka pasur raste ku policia mund të ketë përdorur forcë të panevojshme dhe joproporcionale. Kjo është një çështje serioze që duhet t'i referohet Inspektoratit të Policisë së Kosovës ose duhet të shqyrtohet ex officio për tu siguruar se veprimet e policisë do të hetohen dhe sanksionohen sipas nevojës.

Liria e shprehjes, Liria e Mediave dhe Qasja në Dokumente Publike

Ndërsa liria e shprehjes dhe liria e mediave janë të mbrojtura në mënyrë të vendosur në kuadër të kornizës ligjore të Kosovës, zbatimi i tyre lë shumë për të dëshiruar. Gazetarët vazhdojnë të ballafaqohen me kërcënime për çështjet e raportimit në interes të publikut dhe në një rast një gazetar u sulmua fizikisht pasi ai zbuloi se stafi të gazetës nuk i ishin paguar pagat³². Ndërkohë një tjetër gazetar i cili u sulmua nga policia gjatë raportimit gjatë një proteste dhe i cili ka nisur procedurat ligjore ka arritur në shkallë të parë pasi gjykata gjeti se policia ishte përgjegjëse. Në tërësi edhe pse një numër i hetimeve janë duke vazhduar dhe gazetarët vazhdojnë të veprojnë në një mjedis të tensionuar.

Institucionet përkatëse, në veçanti Komisioni i Pavarur për Media megjithë konsolidimin e bordit është i ngadalshëm në zbatimin e mandatit të tij. Në veçanti, angazhimi i tij me publikun nuk zbatohet mirë dhe duhet të përmirësohet për të mundësuar përmbushjen e rolit të vet për të marrë masa kundër çdo transmetuesi i cili sillet në kundërshtim me rregullat. Këshilli i Shtypit i Kosovës duhet të vazhdojë përpjekjet për të rritur prezencën e vet dhe të shtojë angazhimin me publikun.

Gjuha e urrejtjes në internet mbetet një shqetësim ku në të shumtën e rasteve në shënjestër gjendet komuniteti LGBT dhe pakicat etnike. Pas vendimit të Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut në rastin Delfi v Estoni, një numër i portaleve tërhuqi tërësisht disponueshmërinë e komenteve. Kjo nuk do të ishte domosdoshmërisht qasja e saktë pasi ajo parandalon njerëzit për të ushtruar lirinë e shprehjes dhe kjo nuk ishte qëllimi i vendimit të Dhomës së Madhe. Megjithatë, ajo që vendimi kërkon e që është i zbatueshëm edhe në Kosovë, është se portalet duhet të tregojnë kujdes më të madh në filtrimin dhe moderimin e komenteve për të siguruar se ajo pjesë e veçantë e internetit nuk përdoret për të bërë kërcënime apo për të shfaqur gjuhën së urrejtjes. Derisa kjo mund të ketë disa kosto, ekziston një varg metodash që një platformë

³² Gazeta Express, "Gazetari Zekirja Shabani sulmohet fizikisht", 8 Dhjetor 2014, disponueshme ne <http://www.gazetaexpress.com/lajme/gazetari-zekirja-shabani-sulmohet-fizikash-nga-pronari-i-i-gazetes-tribuna-65137/?archive=1> qasur25/11/2015

mund të përdorë për të menaxhuar rrezikun pa kufizimin e lirisë së shprehjes, ndërkohë që mediat në përgjithësi në internet duhet të marrin në konsideratë informacionet që plasojnë, si dhe ti menaxhojnë ato në vend se të heqin komentet në tërësi.

Sa i përket qasjes në dokumente publike, përgjigja e autoriteteve publike mund të jetë e paparashikueshme dhe kjo mund të pengojë të drejtën e kërkuarit për t'iu qasur informacionit ose mund të ketë nevojë që të sfidohet refuzimi për të arritur te rezultati

Për shembull, një nga kërkesat e dërguar në Kuvendin e Kosovës në lidhje me C.V-të e kandidatëve që kanë aplikuar për pozitën e Avokatit të Popullit është refuzuar kategorikisht. Arsyet e dhëna për refuzimin ishin se ky ishte informacion personal dhe një prej deputetëve ka thënë në mënyrë specifike se “ne nuk jemi nën ndonjë detyrim për të botuar biografite e kandidatëve në faqen tonë të internetit”. Kjo ishte interesante pasi që Ligji për qasje në dokumente publike të cilin e ka miratuar Kuvendi duket se nuk e obligon atë për të siguruar një qasje të tillë. Pas intervenimit të Agjencisë për Mbrojtjen e të Dhënave Personale që i shpjegoi Kuvendit si të balancojë të dy ligjet e miratuara nga Kuvendi (Ligji për Mbrojtjen e të Dhënave Personale dhe Ligjin për Qasje në Dokumente Publike), informacioni u zbulua.³³

Në një rast tjetër kur kërkesa ishte për zbulimin e shpenzimeve të Kryeministrit, kërkesa është refuzuar. Çështja u dërgua në gjykatë dhe u vendos që ky zbulim përbënte interes publik.³⁴ Megjithatë, është e diskutueshme se korniza aktuale ligjore nuk është veçanërisht e kënaqshme pasi nuk parasheh në mënyrë specifike klasifikimin e dokumenteve dhe nëse nuk ka një politikë të tillë, autoritetet publike janë të gatshëm të refuzojnë një sërë dokumentesh, edhe kur ato janë publike. Ligji mund të ndryshohet për të siguruar një qasje më të realizueshme për tu marrë me kërkesa të tilla, për shembull, ku autoritetet publike mund të ketë përjashtime të caktuara në të cilat ata mund të mbështeten. Për të siguruar uniformitetin e kuptimit të çdo përjashtimi, ato mund të përcaktohen në mënyrë specifike dhe të lëshohen udhëzime. Përveç kësaj, çdo çështje që i parashtrahet Avokatit të Popullit apo kontestohet para Gjykatës mund të japë poashtu udhëzime të mëtejme. Në fund të fundit, secili rast do të duhet të vendoset mbi faktet meritore dhe qëllimi i ligjit do të jetë për të siguruar një kornizë që mund të përdoret kur merren vendime individuale.

Mbrojtja e të Dhënave Personale

Kjo është e rregulluar me Ligjin për Mbrojtjen e të Dhënave Personale dhe Agjencisë Shtetërore për Mbrojtjen e të Dhënave Personale që është zbatuesi kryesor i legjislacionit. Me ndryshimet në ligjin i cili është duke u projektuar nga qeveria aktuale, ka të ngjarë që kjo fushë do të ndryshojë veçanërisht pasi që Bashkimi Evropian është në proces të finalizimit të një Rregullore për Mbrojtjen e të Dhënave të Përgjithshme, e cila është vendosur për të riparuar këtë fushë të ligjit. Si e tillë amendimi i ligjit vjen në kohën e duhur dhe harmonizimi i tij duhet të sigurojë mbrojtje më të mirë.

Ndërsa Agjencia është aktive në zbatimin e ligjit, Kuvendi dhe Qeveria duhet të sigurojnë që ata kanë burimet e nevojshme për të përmbushur mandatin e tyre. Kurse Agjencia duhet të miratojë një qasje më të fuqishme në ngritjen e vetëdijes, si dhe marrjen e masave ndaj çdo kontrolluesi të të dhënave që nuk është në përputhje me ligjin apo ndonjë individ apo institucion i cili bëhet një kontrollues i të dhënave pa garancitë e duhura apo pa njoftuar

³³ Gazeta Jeta ne Kosove, “YIHR bën thirrje për transparencë në Përzgjedhjen e Ombudspersonit”, 05 shkurt 2014, disponueshme ne <http://gazetajnk.com/?cid=1,1018,7477> qasur25/11/2015

³⁴ Gazeta Jeta ne Kosove, “BIRN fiton rastin kundër zyrës së Kryeministrit”, 29 tetor 2015, disponueshme ne <http://live.kallxo.com/sq/MTL/BIRN-Fiton-Rastin-Gjyqesor-Ndaj-Zyres-se-Kryeministrit-9033> qasur25/11/2015

Agjencinë. Për shembull, një numër i iniciativave janë organizuar nga grupe të ndryshme për mbledhjen e nënshkrimeve për një qëllim të caktuar, pjesë e së cilës ka qenë informacioni nga letërnjoftimi, si psh numri personal. Numri Personal është e dhënë personale dhe në qoftë se bie në duar të gabuara mund të çojë në vjedhje të identitetit. Çdo grup ose individ që organizojnë një peticion duhet të jenë të vetëdijshëm për përgjegjësitë që kanë, ndërkaq në rastet kur mbledhen të dhënat e mijëra individëve, Agjencia duhet të jetë proaktive për të siguruar se nëse nuk ekziston sistemi i duhur për një mbledhja të tillë, kjo nuk duhet lejuar të zhvillohet

Konkludimi

Në konkludim, është e qartë se gjatë vitit 2015 ndodhi një numër i zhvillimeve në fushën e të drejtave të njeriut dhe disa ishin pozitive e disa të tjera më pak. Gjatë zhvillimit, institucionet përkatëse duhet të shfrytëzojnë këtë rast për të reflektuar mbi veprimet që ata kanë marrë përsipër dhe se sa në përputhje me të drejtat e njeriut ishin ato veprime, si dhe të planifikojnë se si mund të bëhen përmirësime të mëtejshme. Organizatat e shoqërisë civile kanë zhvilluar ekspertizë në një sërë fushash dhe ato duhet të konsultohen rregullisht në procese të ndryshme nga ana e Qeverisë dhe Kuvendit. Në të njëjtën kohë, me shkelje të përsëritura, është veçanërisht e rëndësishme që këto raste të hetohen në mënyrë që të mund të nxirren mësim dhe të përmirësohet zbatimi. Përveç kësaj, është veçanërisht e rëndësishme për të gjitha autoritetet publike të marrin në konsideratë ankesat e qytetarëve dhe të sigurojnë mekanizmat specifike ku këto ankesa mund të dëgjohen.

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
NISMA E TË RINJVE PËR TË DREJTAT E NJERIUT
INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA

Analiza: Ljudska Prava na Kosovu 2015

Izdavač:

Inicijativa Mladih za Ljudska Prava Kosovo (YIHR-KS)

Autori

YIHR KS

Dizajn:

Printing press

Tiraž

100

© Nisma e të Rinjve për të Drejtat e Njeriut – Kosovë

www.yihr-ks.org

***Program za ljudska prava i ova publikacija podržane su
od strane Branitelja Građanskih Prava***

Sadržaj

Uvod.....	23
Mehanizmi Ljudskih Prava	24
Nezavisne Institucije	24
Pristup Pravdi	26
Prava Žena.....	27
Prava Manjina	28
Prava LGBT	28
Osobe sa Invaliditetom	29
Prava Dece	30
Suočavanje sa prošlošću	31
Pravo na Učešće	31
Sloboda Okupljanja	32
Sloboda Izražavanja, Sloboda Medija i Pristup Javnim Dokumentima	33
Zaštita Ličnih Podataka	34
Zaključak.....	34

Uvod

2015-ta se može posmatrati kao jedna od tih godina gde su građani aktivno tražili odgovornost i bolju budućnost, izražavanjem svog nezadovoljstva i protestiranjem u vezi mnogih pitanja. Istovremeno, ovo je takođe bilo jedno od naj burnijih godina na Kosovu već neko vreme.

Kad se politička blokada konačno završila krajem Decembra 2014-te, vlada je formirana šest meseci nakon izbora. To je praktično ostavilo građane Kosova sa nefunkcionalnim institucijama i verovatno je negativno uticalo na ostvarivanje njihovih ljudskih prava, pošto se za period od šest meseci niz procesa bila zaustavljena.

Opšti nedostatak mogućnosti za mnoge porodice i nesigurnosti koje su prosledile dovelo je do migracije velikog broja Kosovara u zemljama Evropske Unije tokom 2014-te i 2015-te. Tokom 2014-te ukupno 37,895 Kosovara je saopšteno da su tražili azil u Evropskoj Uniji,¹ dok su tokom prvog dela 2015-te azil tražili još 58,920 osobe.²

Zbog postojećeg viznog režima, mnogi od njih su išli opasnim putevima da bi stigli do granica zemalja gde su mislili graditi bolji život. Međutim, mnogi su shvatili da će njihov zahtev za azil biti odbijen i oni će biti vraćeni, zato što većina zemalja Evropske Unije smatra Kosovo kao zemlju sigurnog porekla. Na primer, tokom drugog kvartala 2015-te su razmotrena ukupno 13,570 zahteva za azil i od njih 13, 310 su odbijena.³

Zakonodavni program Vlade za ovu godinu je uključio jedan broj amandmana, kao i novu legislaciju koja direktno utiče na ljudska prava.⁴ Ovo uključuje amandmane na Zakon Protiv Diskriminacije, Ravnopravnost Polova, Verskih Sloboda, Zaštitu Ličnih Podataka, Zaštitu i Promovisanju Prava Zajednica i njihovih Pripadnika, Zakone o Radu i Ombdusmanu. Vlada je takođe predvidela da usvoji posebne zakone o Zaštiti Dece, Kompenzaciji Žrtva Zločina, Mentalnom Zdravlju, Institutu za Istraživanje Ratnih Zločina, Pravnoj Zaštiti, Presretanju Elektronskog Komuniciranja i Finansijskoj Podršci za Potencijalnim Optuženim Licima u Suđenjima Specijalnog Suda.

Ambiciozan zakonodavni program je neophodan u konsolidaciji Kosovskih institucija, da bi se osiguralo ojačanje zakonskog okvira. Do sada, samo deo zakonodavne agende Vlade je implementiran. Međutim, na samom početku bitno je da neki od amandmana ili novih zakona prolaze kroz proces dovoljnih konsultacija da bi se osiguralo da pristajaju dobro unutar postojećeg okvira i da su lako primenljivi.

Ukupno gledano, 2015-ta je donela jedan broj ključnih razvoja za ljudska prava i ovaj izveštaj nastoji naglasiti ta kretanja,⁵ kao i da obezbedi ključne preporuke za sledeću godinu sa ciljem do doprinese povećanju svesti o ljudskim pravima i tražiti odgovornost za polja u kojima nije bilo dovoljno dejstva.

1 Eurostat, "Zemlje porekla (koje nisu članice EU) azilanata u 28 zemalja članica EU, 2013 i 2014", dostupno na [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Countries_of_origin_of_\(non-EU\)_asylum_seekers_in_the_EU-28_Member_States_2013_and_2014_YB15_III.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Countries_of_origin_of_(non-EU)_asylum_seekers_in_the_EU-28_Member_States_2013_and_2014_YB15_III.png) pristupljeno 25/11/2015

2 Eurostat, "Azilanti po prvi put u EU - 28 prema državljanstvu, Q2 2014 - Q2 2015", dostupno na http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:First_time_asylum_applicants_in_the_EU-28_by_citizenship_Q2_2014_%E2%80%93_Q2_2015.png pristupljeno 25/11/2015

3 Eurostat, Prvostepene odluke prema ishodu i stopa priznanja, 30 glavnih državljanstva azilanata kojima su odobrene odluke u EU - 28, Q2 2015", dostupno na http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:First_instance_decisions_by_outcome_and_recognition_rates_30_main_citizenships_of_asylum_applicants_granted_decisions_in_the_EU-28_2nd_quarter_2015.png pristupljeno 25/11/2015

4 Vlada Kosova, "Zakonodavni program za 2015" dostupno na http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/PROGRAMI_LEGJISLATIV_PER_VITIN_2015_12_tetor.pdf pristupljeno 25/11/25

5 Molimo vas imati na umu da u nekim slučajevima potrebno je dati neki kontekst pozivajući se na događaje koji se nastave posle ove godine.

Mehanizmi Ljudskih Prava

Tokom godina, dok se Kosovske institucije nastavljaju konsolidirati, Kosovo je akumuliralo niz vanskudskih struktura u centralnom i lokalnom nivou, koji su ovlašćeni da obavljaju razne funkcije uključujući razvoj politika, sprovođenje, promovisanje, nadgledanje, obeštećenje i izveštavanje. Mora se priznati da u principu takve strukture mogu imati značajnu ulogu u razvoju politike koja je u skladu sa ljudskim pravima, takođe i za obezbeđivanje sprovođenja, promovisanja, kao i nadgledanje, obeštećenje i izveštavanje.

Međutim, postojanje ovakvog višeslojnog sistema sa konfliktom uloga i izveštavanja, sa nedovoljnom koncentracijom i nepotrebno komplikovanim procesima, dodatno šteti uticaju na efikasnost. Savet Evrope je angažovao jedan broj lokalnih i međunarodnih stručnjaka da upravo razmotre ova pitanja tokom 2013-te. Izveštaj koji je proizveden govorio je o jednom broju primera gde se videlo kao neophodno razjašnjavanje nadležnosti nekih struktura i da generalno pojednostavljenje postojećih struktura može poboljšati efikasnost.⁶

Vlada je, u nekim predlozima za reforme u ključnim zakonima za ljudska prava, napravila napredak u usvajanju paketa od tri zakona. Međutim, čini se da se preporuke koje se fokusiraju na ojačanje vanskudskih institucija su ignorisane bez ikakvih konkretnih planova da se razjasne nadležnosti ili da se olakšavaju procesi.

Ako se može smatrati da je izveštaj zaboravljen posle 2 godine od izdavanja, sad izgleda da se pažnja okrene ka stvaranju brojnih strategija i akcionih planova, što je vrlo moguće da će se zaboraviti baš kao prethodni izveštaj. Ovakvo stanje u kojem se značajne reforme ne razmatraju i u kojem se proizvedu više strategija je žalosno. Ako problem postoji u samom temelju sistema, onda ima puno više smisla da se ti problemi adresiraju pre nego što se naprave planovi o budućem rastu unapređenja dostupnosti i odgovornosti, zato Kosovske institucije treba da ozbiljno razmatraju postojeći okvir.

Nezavisne Institucije

Nezavisne Institucije imaju ključnu ulogu u osiguranju da se procesi prate i da ima odgovornosti za postupke funkcionera ili određene institucije u celini. Neke od nezavisnih institucija Kosovo imaju jasne nadležnosti koje potiču od Ustava ili od određenih zakona. Neki od njih posebno se fokusiraju na ljudskim pravima i veoma su relevantni za razmatranje u ovom izveštaju. Možda u prvi pogled delovanje nekih se ne čini da je fokusirano na ljudska prava ali njihov rad veoma mnogo utiče na određena prava ili u opštu odgovornost i oni su takođe kratko razmatrani.

Kao nova država u kojoj se nastavlja proces konsolidacije, mnoge nezavisne institucije Kosova su se ili suočavali sa oštrim problemima dok su postali operativni ili su u određenim trenucima donekle stali zbog stalnih neuspeha u regrutaciji za ključne pozicije ili za članove odbora.

Jedna od ključnih institucija koja je fokusirana u ljudska prava je Institucija Ombudsmana. Osnovana je pre nezavisnosti Kosova i deluje od 2000-te godine, Institucija Ombudsmana je imala svoj prvi lokalni Ombudsman koji je izabran u 2009-tu posle četiri neuspela pokušaja od strane Skupštine Kosova da ispuni svoju funkciju izbora i imenovanja.⁷

Uprkos posebnom značaju ove institucije i bez ijedne povučene lekcije od prošlih neuspeha,

⁶ McBride J et al, 'Predlozi za reformu i Energisanje Vanskudskih Institucija za Ljudska Prava na Kosovu', Decembar 2013, Savet Evrope, dostupno na http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/Reform_proposals_eng.pdf pristupljeno 25/11/2015

⁷ Za više informacija o procesu selekcije prvog Ombudsmana vidi: Inicijativa Mladih za Ljudska Prava – Kosovo, "Proces Selekcije Ombudsmana na Kosovu", Januar 2009, dostupno na <http://www.yihr.org/uploads/file/The%20Selection%20Process%20of%20the%20Ombudsperson%20in%20Kosovo.%20Albanian.pdf> pristupljeno 25/11/2015

Skupštini Kosova je opet trebalo tri pokušaja da izabere Ombudsmana.⁸ Žalosno je da osobe koje su zadužene sprovesti ovaj proces ne gledaju na ovo kao nešto značajno, što na kraju štetno utiče na građane Kosova. Takođe je sporno da su poslanici koji učestvuju u ovakvim procesima tokom svih ovih godina nisu uspeli da služe ljudima koji su ih izabrali da ih predstavljaju.

Ova pitanja će takođe mnogo uticati na instituciji u celini, a posebno na njen kredibilitet i na način na koji radi u službi građana Kosova. Prethodna istraživanja na ovoj temi su nalazila da Instituciji Ombudsmana treba jedan niz unutrašnjih promena da bi se povećala efikasnost,⁹ iako nije sasvim jasno da si takve promene moguće kad se svakih 5 godina izvrši bitka u popunjavanju ključne uloge u Instituciji.

Ovom negativnom stanju ne doprinese ni poslednji potez bivšeg Ombudsmana koji se pridružio jednoj političkoj partiji posle isteka njegovog mandata.¹⁰ Dok ovo nije protivzakonito, ipak stvara se utisak da se institucija politizuje. Pored toga, postavlja se pitanje u pogledu bilo kakve naknade koje on može primiti sve dok nije zaposlen, u kom slučaju bi njegove tekuće aktivnosti bile u suprotnosti sa uslovima ranijeg položaja koji je uključivao biti apolitičan.¹¹

Sličnom sudbinom politizacije upravljanja ili izbornog procesa ija koja pada u obe kategorije je Nezavisna Komisija za Medije (NKM). U poslednjim godinama, tri člana NKM su uklonjeni sa svojih pozicija zbog veza sa političkim partijama,¹² što je posebno problematično zato što ova institucija treba biti nezavisna da bi izvršila svoje nadležnosti o regulisanju medija. Nije bilo lako zameniti ove osobe, a proces se nekoliko puta ponavljao.¹³

Druge nezavisne institucije takođe nisu potpuno funkcionalne zbog propusta u izboru članova odbora. Jedna od tih institucija je Kosovska Agencija za Privatizaciju, koja ima ključnu ulogu u rešavanju imovinskih prava i finansijskih zahteva privatizovane imovine. Ove smetnje ne utiču samo na proces privatizacije, nego imaju i direktan uticaj na imovinska prava pojedinaca koji možda neće ostvariti svoja prava zbog unutrašnjih problema u sistemu i nefunkcionalnog odbora koji kao takav ne može donositi odluke.¹⁴

Dve ostale nezavisne institucije koje su pogođene od nemogućnosti imenovanja su Kosovska Agencija za Konkurenciju i Telo za Razmatranje Nabavki. Prva institucija je važna za osiguranje da Kosovski potrošači dobijaju najbolje cene za robu na otvorenom tržištu i da biznisi nemaju međusobne tajne dogovore kojim bi se oštetili potrošači. Iako je ova oblast na Kosovu u ranoj fazi rezvoja, odlaganje imenovanja Kosovske Komisije za Konkurenciju je veoma ozbiljan neuspeh pošto utiče na efikasnost institucije i zaštiti potrošača. Telo za Razmatranje Nabavki se suočava sa sličnim problemima pošto samo tri od pet članova su u funkciji dok ovo ozbiljno otežava sposobnost da se bavi žalbama. U međuvremenu funkcionisanje takve institucije je posebno važno da bi se osiguralo odgovornost o potrošavanju javnog novca.

8 Koha Ditore, "YIHR: Ombudsman je trebalo da bude izabran u roku od 30 dana", dostupno na

9 Inicijativa Mladih za Ljudska Prava, "Uvid u rad Institucije Ombudsmana", Jun 2013, dostupno na [http://www.ombudspersonkoso-vo.org/repository/docs/44175_An_Insight_Into_The_Work_Of_The_Ombudsperson_Institution_\(2013\)_10225.pdf](http://www.ombudspersonkoso-vo.org/repository/docs/44175_An_Insight_Into_The_Work_Of_The_Ombudsperson_Institution_(2013)_10225.pdf) pristupljeno 25/11/2015

10 Gazeta Tribuna, "Sami Kurteshi je zvanično deo Pokreta Samoopredeljenje", 26 Novembar 2015 dostupno na <http://gazetatribuna.com/lajme/sami-kurteshi-zyrtarisht-pjese-e-levizjes-vetevendosje/> pristupljeno 25/11/2015

11 Članove 7 i 14, Zakona o Ombudsmanu, Zakon Br. 03/L-195

12 Novine Jeta ne Kosove, "Politizovana Medijska K0misija", 7 Oktobar 2013 dostupno na <http://gazetajnk.com/?cid=1%2C3%2C6590> pristupljeno 25/11/2015; Telegrafi, "Smenjena 2 članova NMK", 26 Decembar 2013, dostupno na <http://www.telegrafi.com/lajme/shkarkohen-dy-anetaret-e-kpm-se-2-39504.html> accessed on 25/11/2015; i Telegrafi, "Shefki Ukaj smenjen kao šef NMK", 30 Oktobar 2013, dostupno na <http://www.telegrafi.com/lajme/shefki-ukaj-shkarkohet-nga-kreu-i-kpm-se-2-37455.html> Pristupljeno 25/11/2015

13 Novine Jeta ne Kosove, "Ponavlja se konkurs za dva članova NMK", 19 Mart 2014, dostupno na <http://gazetajnk.com/?cid=1.1018.7844> pristupljeno 25/11/2015

14 Koha Ditore, "PAK još bez odbora, mnogo procesa blokirana", 27 Mart 2015, dostupno na <http://koha.net/?id=&l=50485> pristupljeno 25/11/2015

Na kraju, Ustavni Sud puno godina nije imalo pun panel sudija zbog nedostatka koncenzusa o imenovanju. Ranije ove godine, Skupština nije uspela izabrati dva kandidata za Ustavni Sud.¹⁵ Nedavno, ova odluka je obrnuta i izabrana su dva kandidata.¹⁶ Do sada ova dva imenovanja nisu potvrđena, i zbog nestabilne atmosfere koju se čini da stvaraju imenovanja u nezavisnim institucijama, nije nezamislivo da ovaj proces naiđe u zastoju što bi dodatno odložio proces.

S obzirom na broj institucija i kašnjenjima koja su se dogodila svih godina, evidentno je da se ti procesi ne smatraju ozbiljno od onih koji imenjuju, iako je uticaj izuzetan. Prema tome, vrlo je važno da svi koji su uključeni u ovim procesima da misle van interesa političkih partija i da osiguraju građanima funkcionalne institucije umesto da izazivaju nefunkcionalnost.

Pristup Pravdi

Pravosudni sistem Kosova za 2015. ima budžet od oko 28 miliona evra, što predstavlja 1,7% ukupnog budžeta Kosova. Uvođenje usluga posredovanja i notara je pomogao u ublažavanju pritiska na sudski sistem. Međutim, Kosovski sudovi i dalje imaju stopu od 84% rešenih slučajeva u roku od godinu dana. Ovo potencijalno otvara pitanja u vezi sa pristupom pravdi i čekanje od godinu dana u određenim okolnostima ne može biti pogodno i za neke slučajeve to je pre ambiciozno. Tokom ove godine, navodi se da su 8.000 slučajeva rešila kroz pilot program, ali imajući u vidu da puno ostaju, jasno je da će potrajati pre nego što se pristup sudovima poboljšava.

Sastavni deo pristupa pravdi je učinak institucija u omogućavanju žrtava da pokrenu sudski proces bez suočavanja sa preprekama. Međutim, postoje fundamentalne greške u vezi ovoga u institucijama pošto su one nadležne da vode i upravljaju sa sudskim sistemom; Sudski Savet Kosova je preopterećen dnevnom politikom sa 8 od njegovih članova koji su imenovani od Skupštine Kosova. Evropska Komisija je u poslednjem Izveštaju Napretka ukazala da to negativno utiče na nezavisnost pravosuđa.¹⁷

Sadašnji uslovi u pravosudnom sistemu su takođe važni za razmatranje u pogledu uticaja na određenim marginalizovanim grupama. Pristup pravosudnom sistemu i posebno pristup sudovima je veoma problematičan za žrtve porodičnog nasilja. Slučaj Dijane Kastrati jasno ukazuje na to, pošto neadekvatnost sistema je omogućilo da se ne obradi Hitna Naredba o Zaštiti, što je značilo da je ona ostavljena nezaštićena od navodnih postupka njenog muža što je rezultiralo njenom smrću.

Uprkos odluci Ustavnog Suda nalazeći da su prekršena njena prava i da je to neuspeh tradicionalnog pravosuđa,¹⁸ sudija koji je bio nemaran u njenom slučaju je samo ukoren sa gubitkom plate za određeno vreme i posle se opet imenovao u istom položaju bez daljnih posledica. Ovo je posebno značajno pošto je Predsednik već ukazao Sudskom Savetu Kosova, u okviru njenih nadležnosti, da kandidat nije pogodan sa ovo imenovanje vraćanjem zahteva. Međutim, Sudski Savet Kosova je ignorisao njegovo iskustvo, odluku Ustavnog Suda i poruku Predsednika ponovnim slanjem zahteva.¹⁹ Ovaj poseban slučaj naglašava ulogu Sudskog Saveta

15 Novine Jeta ne Kosove, "Nije uspeo izbor Sudija za Ustavni Sud", 26 Jun 2015, dostupno na <http://gazetajnk.com/?cid=1,1018,9873> pristupljeno 25/11/2015

16 Mustafa Q, "Skupština izabrala dva člana Ustavnog Suda", 30 Novembar 2015, dostupno na <http://live.kallxo.com/sq/MTL/Kuvendi-Zg-jedh-dy-Anetare-te-Gjykates-Kushtetuese-9762>, pristupljeno 30/11/2015

17 Evropska Komisija, "Izveštaj o Napretku – Kosovo 2015", 10 Novembar 2015, dostupno na http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_kosovo.pdf u str. 13 pristupljeno 25/12/2015

18 Gezim i Makfire Kastrati v Opštinski Sud u Prištini i Sudski Savet Kosova, Ustavni Sud R. Kosova, Slučaj KI41/12, 26 Februar 2013, dostupno na http://gjk-ks.org/repository/docs/gjkk_ki_41_12_shq.pdf pristupljeno 25/11/2015

19 Novine Zeri, "Kancelarija Predsednika – Kosovski Sudski Savet odgovoran za imenovanje sudije Enver Shabanaj", 12 April 2014 dostupno na <http://www.gazetaexpress.com/lajme/zyra-e-presidentes-keshilli-gjyqesor-pergjegjes-per-emerimin-e-gjykatesit-enver-sha>

Kosova i kao slabo donošenje odluka može uticati na pogoršavanju određenih situacija, kao i potencijalno izazvanje dodatne štete prema drugim žrtvama.

Drugi segment populacije koja je takođe imala poteškoća u ostvarivanju pristupa pravdi su žene i/ili muškarci pogođeni zločinima seksualnog nasilja tokom oružanih sukoba na Kosovu. Dok se u okviru Specijalnog Tužilaštva stvaralo odeljenje za ratne zločine, ipak nije potpuno funkcionalnu u radu sa slučajevima. Neki naponi su napravljeni od strane UNMIK-a i/ili EULEX-a u istragama ovih zločina, ipak nema suštinskih rezultata gde su postignute osude. Jedini proces koji je doprineo da se prizna da se silovanje upotrebilo kao ratno oružje bio je Međunarodni Sud za Bivšu Jugoslaviju. Kako vreme prolazi šanse gonjenja se stalno smanjuju, iako je neprihvatljivo da se ovo pitanje otvaralo mnogo godina posle događaja i nije dovela do nikakve konkretne akcije.

Prava Žena

Uprkos tome što predstavljaju polovinu populacije, žene na Kosovu slično ženama u drugim zemljama nastavljaju da se bore u prepoznanju kao jednake prema svojim muškim kolegama. Ovo je nažalost opšte viđeno od pristupa uslugama, imovinskim pravima, zapošljavanju i zastupljenosti.

Usvajanje izmenjenog Zakona o Ravnopravnosti Polova je pozitivan korak koji bi trebalo da se iskoristi kao sredstvo za poboljšanje položaja žena u svim sferama društva. Međutim, žene i muškarci u javnim funkcijama imaju ključne odgovornosti u ovom pogledu, a ako se tu gleda zastupljenost žena može se videti da od 22 Ministra samo 2 su žene, i od 14 mesta na Skupštinskim Komisijama, žene si zastupljene u samo 2 od tih. Ipak, postoji mnogo toga što se može uraditi ako postoji spremnost i priznanje da žene imaju pravo da budu tretirane jednako. Agencija za Ravnopravnost Polova u ovom pogledu zaista treba da bude mnogo aktivnija ako se pokaže da ima mesto unutar vansudskog sistema o ljudskim pravima, da uradi više o podizanju svesti, poboljšavanju procesa, dostupa ključnih usluga za žene i ostvarivanje njihovih ljudskih prava, što nije prethodno dostavljeno.

Oblasti od posebnog interesa za žene ostaju pristup imovinskih prava, zaštita od diskriminacije prilikom zapošljavanja i obezbeđivanje od porodičnog nasilja. Ova tri konkretna pitanja su značajna zbog dešavanja u poslednjih godinu dana. U odnosu na imovinska prava, slučaj Shyhrete Beriša precizno opisuje tešku borbu žene (u njenom slučaju, kao udovica) koja se suočava da osigurava sprovođenje zakona i da se kao rezultat promene i stavovi.²⁰

Što se tiče diskriminacije u zapošljavanju, promene u dva zakona su važna i mogu pomoći ženama²¹, međutim sledeći korak bi mogao biti promena Zakona o Radu pošto Vlada namerava da napravi izmene na rodno neutralnoj osnovi. Jedna mogućnost za to može biti da se predvidi roditeljsko odsustvo, omogućivši obojici roditelja da imaju pristup u njemu ili da tu mogućnost dele između njih. Ovo bi uklonilo automatsku pretpostavku da žene po tome što nose decu istovremeno se pogledaju i kao staratelj deteta, što ih sprečava da rade i prema tome su viđene kao teret za poslodavce. Dok bi prema rodno neutralnom roditeljskom odsustvu, sam bračni par bi odlučio šta je više pogodnije za njih i to bi otežavalo poslodavcima da primenjuju prakse koje nesrazmerno i negativno utiču na žene zato što pravila ne bi imala samo jedan pol kao metu.

banaj-7802/?archive=1 pristupljeno 25/11/2015

20 Hasanaj Q, "Shyhrete Berisha takođe traži kuću u ime doprinosa", 18 Jun 2015, dostupno na <http://live.kallxo.com/sq/MTL/Shyhrete-Berisha-Kerkon-Shtepine-edhe-ne-Baze-te-Kontributit-7146> pristupljeno 25/11/2015

21 Zakon o ravnopravnosti Polova i Zakon Protiv Diskriminacije

Na kraju, porodično nasilje je još jedno pitanje od posebnog značaja, zbog toga što relevantne institucije ne izgleda da primenjuju neke promene da bi se osiguralo adekvatan odgovor. Posle slučaja Dijane Kastrati, trebalo je primeniti ključne promene u svim relevantnim institucijama. Međutim, slučaj Zejnepe Bytyci je pokazao da se to nije dogodilo, pošto se pokazalo da je ona prijavila porodično nasilje u policiji a da ju je ipak kasnije njen muž ubo 10 puta nožem što je rezultiralo njenom smrću.²² Dok policija tvrdi da su preduzeli sve neophodne mere, to je pitanje koje treba dodatno istražiti i očigledno dok se takvi slučajevi ponavljaju, relevantne institucije treba da nauče šire lekcije da bi sledeći put bolje odgovorile na istim situacijama.

Prava Manjina

Postojeći pravni okvir predviđa jednaka prava za sve zajednice na Kosovu, kao i posebna prava za manjine i njihovih zajednica u određenim okolnostima. Dok je bilo aktivnosti za poboljšanje promocije prava manjina kao što su akcija Kancelarije Komesara Jezika i Konsultativnog Veća za Zajednice, druge institucije trebaju biti mnogo proaktivnije u svom pristupu, posebno Kancelarija za Pitanja Zajednica i zvaničnici koji rade na pravima zajednica u centralnom i lokalnom nivou.

Nakon određenih događaja, kao što je utakmica između Albanije i Srbije, kao i apliciranje Kosova da postane član UNESCO koje su rezultirale na povećanju podela između zajednica i povećanje govora mržnje posebno u društvenim medijima. Drugi problem je to što zajednice nastavljaju da žive odvojeno, sa ograničenim međuetničkim interakcijama. Dok civilno društvo nastavlja da preduzme aktivnosti koje se fokusiraju na međuetničkim odnosima posebno kod mladih, zbivanja koja su aktivirala govor mržnje su pokazala da postoji potreba za trajne aktivnosti sa održivom finansiranju, posebno fokusirani na mlade da bi se gradili mostovi između zajednica. Nimalo ne pomaže ni postojeći obrazovni sistem koji nastavlja da se odvija odvojeno i to što se jezička prava na visokom obrazovnom sistemu nisu uvek poštovana.

Pripadnici manjinskih zajednica a posebno RAE i dalje se suočavaju sa poteškoćama u pronalaženju adekvatnog zaposlenja, što utiče negativno na njihov kvalitet života. Bili bi korisni programi koji se fokusiraju na njihovim veštinama i koji bi takođe pomogli da se oni integrišu i da bi se osigurali da su sastavni deo Kosovskog društva i nisu zarobljeni u siromaštvu.

Prava LGBT

2015-ta je bila važna godina za pripadnike LGBT zajednice u tome što su organizacije koje rade u promovisanju njihovih ljudskih prava su neumorno i uspešno to radili tako što su ovo pitanje doveli u prvi plan javne rasprave.

Savetodavna i Kordinaciona Grupa za Prava LGBT zajednice je nastavila da se sastane tokom godine i pozitivan aspekt svog postojanja bio je okupljanje različitih aktera oko stola i mogućnost da se Vlada javno razjasni da ovaj deo stanovništva treba da uživaju ista prava kao ostali. Međutim, nije napravljen veliki napredak u izdavanju relevantnih saveta ili javno kordinisanje posebnog procesa, koji treba da se promeni.

Organizacije su bile u stanju da organizuju paradu ponosa da bi se obeležio Međunarodni dan protiv homofobije, koji je održan 17-og maja, tokom kojeg nije bilo incidenata.²³ Međutim, govor mržnje a posebno onlajn je usmeren protiv LGBT zajednice što pokazuje da i dalje postoji

²² Koha Ditore, "Ubistvo Zejnepe Bytyci u SuvojReci- Neuspeh Države ", 26 Oktobar 2015, dostupno na <http://koha.net/?id=3&l=81387> pristupljeno 25/11/2015

²³ Telegrafi, "Simbolični marš u Prištini na podršci LGBT zajednice ", 17 Maj 2015, dostupno na <http://www.telegrafi.com/lajme/marsh-simbolik-ne-prishtine-ne-perkrahje-te-komunitetit-lgbt-video-2-63595.html> pristupljeno 25/11/2015

netolerancija. Pored toga, javni službenici a posebno političari nisu uvek spremni da otvoreno govore o ovim pitanjima kako bi objasnili javnosti zašto se gradi određeni pravni okvir. Takođe, pretnje upućene pripadnicima LGBT zajednice preko društvenih mreža, uključujući direktne pretnje koje treba da se istražuju od nadležnih organa i da se preduzmu odgovarajuće mere.

Drugo pitanje posebnog značaja ostaje kad se pojedinac smatra ili je pripadnik LGBT zajednice i kako se oni tretiraju što može dovesti od uvreda, napada ili ne dobivanje određene usluge. Iako postoji volja od policije da slušaju o slučajevima, njihov odgovor još nije adekvatan u tome što procesi trebaju biti odlučniji. Na primer, kad policajac počinje da se bavi jednim incidentom ili počinje intervistiranje žrtve on ili ona treba nastaviti sa procesom umesto da pozovu kolege da im se pridruže u razgovoru. Pored toga, pripadnici LGBT zajednice moraju biti tretirani sa poštovanjem tokom svakog procesa; informacije moraju biti poverljive i čuvane a ne da procure posebni u slučajevima kada je žalba upućena policiji.²⁴

Iako se vidljivost povećala što se tiče ljudskih prava LGBT zajednice i ima povećane interakcije sa institucijama, ipak nije bilo velikih promena u smislu poboljšavanja usluga ili zaštite u poređenju sa prethodnim istraživanjem.²⁵ Kao takva, ova vidljivost i saradnja je stvorila potrebe koje se trebaju ubrzano primeniti kako bi se priznala ljudska prava LGBT zajednice i da bi se oni podržali u sprovođenju tih prava.

Osobe sa Invaliditetom

Osobe sa invaliditetom na Kosovu nastavljaju da se suočavaju sa brojnim izazovima. Osobe sa fizičkim invaliditetom su posebno izazvani pošto ne mogu da uživaju nikakvu nezavisnost zbog nedostatka pristupa na putevima, korišćenje javnog prevoza, u pristupu obrazovanju, zapošljavanju ili javnim institucijama za neku uslugu. Većina osoba sa invaliditetom su primorani da se oslanjaju na podršku članova porodice, iako je jasno da Vlada ima ključne obaveze kako bi obezbedila da, na primer, reši problem pristupa koji se neprekidno razmatra i koji je problem kojim se davno bavi, kako bi napokon osobe sa invaliditetom ne osećaju da su zarobljeni u određenoj situaciji.

Pristup zdravstvenim uslugama, rehabilitaciji i obrazovanju su problematične oblasti za osobe sa invaliditetom, bilo da imaju fizički, mentalni ili intelektualni invaliditet. To je zbog činjenica da postoji nedostatak finansijskih sredstava koji omogućuju takve usluge, nedostatak ljudskih resursa i nekim slučajevima nedostatak stručnosti. Osobe sa invaliditetom takođe se suočavaju sa izazovima u traženju posla jer nema mnogo poslodavaca koji su spremni da naprave razumna prilagođavanja. Zakon protiv Diskriminacije trebalo bi da bude od pomoći, međutim, javne institucije moraju preduzeti aktivnije korake da bi podigli svest kao i da se odlučnije bave sa slučajevima navodne diskriminacije.

Pitanje života sa invaliditetom na Kosovu je i dalje predmet stigme koja je vezana za nju. Neke porodice bi radije sakrile te informacije i zbog te stigme bi radije bile povučene iz zajednice ili pristupa bilo koje usluge koja može biti na raspolaganju. Institucije treba da se posebno fokusiraju na proveravanju da li se primenjuju politike za podržavanje osoba sa invaliditetom, kao i podizanje svesti o invaliditetom da bi se eliminisale predrasude u školama i preko nacionalnim javnim kampanjama.

24 Ovo je bazirano na iskustvu jednog pripadnika LGBT zajednice i njegovog iskustva sa policijom, iako zbog poverljivosti dodatne informacije se ne mogu obezbediti

25 Inicijativa Mladih za Ljudska Prava – Kosovo, "Sloboda i Zaštita za LGBT na Kosovu", Novembar 2013, dostupno na http://www.yihr.org/public/fck_files/ksfile/LGBT%20report/Liria%20dhe%20mbrojta%20per%20LGBT%20ne%20Kosove.pdf pristupljeno 25/11/2015

Prava Dece

Zaštita prava dece zahteva holistički pristup koji se uzima iz niza stručnjaka i institucija. Slabe institucije na centralnom i lokalnom nivou su značajan nedostatak u odnosu na unapređenje, zaštitu i ostvarivanje prava dece.

Iako je usvojen zakon za zaštitu prava dece prošle godine, jasno je da postoje nedostaci. Deca na Kosovu i dalje su pod uticajem siromaštva i lošeg obrazovnog sistema a uz to neka deca uopšte ne pohađaju školu. Telesne kazne kod kuće ili u školi i dalje izazivaju zabrinutost, a pored toga i dečji rad posebno u određenim sektorima kao što je poljoprivreda. Stalno prisustvo na ulicama u prošnji ili sakupljanju limenka i metala iz kanti za đubre postaje zabrinjavajuće za sigurnost. Slično tome, deca u određenim oblastima (posebno ruralnim) čije porodice su zarobljene u siromaštvu su posebno osetljivi na ljudsku trgovinu i eksploataciju, uključujući i trgovinu unutar Kosova i seksualnu eksploataciju.

Jedan od najupečatljivih izveštaja u medijima ove godine je bio u vezi dve devojke (14 i 15 godina) koje se navodno silovane od policajaca. Mediji su izveštali da su u stvari njihove porodice prijavile u policiji devojke kao nestale a kasnije se saznalo da se ustvari one navodno održavaju.²⁶ Posle početnog izveštaja Inspektorat Kosovske Policije (IKP) počeo je istragu o ovom slučaju i kasnije je javljeno da je ukupno 14 policajaca pod istragom.²⁷ Do danas nije poznato dokle je stigla istraga IKP ili da li je neko optužen za neko krivično delo.

Uprkos tome što je teško verovati ovom slučaju, ono što je frapantno je način na kojem je prijavljen i kako ga je javnost doživela. Medijski izveštaji nisu se posebno bavili navodima o silovanju, iako nije zakonski moguće da punoletna osoba ima seksualni odnos sa maloletnom osobom. Iako je postojalo interesovanje o ovom slučaju u novinama, isti interes nisu pokazale televizije. Pored toga, ovo nije bila priča koja je intenzivno praćena od strane novinara, nezavisnih institucija za ljudska prava ili poslanika uprkos navodnoj umešanosti jedne od institucija koja ima ključnu odgovornost kako bi se osiguralo čuvanje dece i da oni koji im naude budu uhvaćeni i kažnjeni. Dok će ishod istrage IKP biti ključan, kao i akcija koja sledi, navodno zlodelo zahteva pojačano javno ispitivanje, kao i umešanost ključnih institucija koja su nadležna za zaštitu dece, kao i obezbeđivanje sigurnog prostora za decu koja su možda bila izložena sličnoj zloupotrebi u svakom okruženju bez stigmatizacije.

Vlada je pokazala kroz zakonodavni program za 2015-tu da bi novi Nacrt Zakona o Zaštiti Dece trebalo biti usvojen, iako u ovom trenutku to još nije urađeno. Iako ovaj zakonski akt može konsolidirati postojeće procese i mehanizme koji funkcionišu u oblasti zaštite dece, Vlada i Skupština treba da obezbede da se proces konsultacija koji se preduzme bude inkluzivan u kome se smatraju svi stavovi. Pored toga, posebna pažnja treba da se posveti kako bi se ovaj deo zakonodavstva uklapao u postojeći pravni okvir kao što je Zakon o Porodici, Zakon o Socijalnim i Porodičnim uslugama, Zakonik o Maloletnicima, zakonodavstvo proceduralne prirode i postojećih mehanizma ili profesionalce koji imaju ključne odgovornosti u oblasti zaštite dece.

²⁶ Bajrami S, Zeri Novine, "Seks sa Maloletnicama, 9 policajaca pod istragom", 1 Jul 2015, dostupno na <http://www.zeri.info/kronika/39804/seks-me-te-miturat-9-police-nen-hetime/> pristupljeno 25/05/2015

²⁷ Bajrami S, Zeri Novine, "14 Policajaca pod istragom zbog seksa sa maloletnicama", 27 Jul 2015, dostupno na <http://www.zeri.info/kronika/43880/14-police-te-dyshuar-per-seks-me-te-miturat/> pristupljeno 25/11/2015

Suočavanje sa prošlošću

Uprkos tome što je prošlo 16 godina od konflikta, ukupno 1,670 ljudi se još vode kao nestali na Kosovu. Za dotične porodice ovo je bilo i ostaje veoma težak period ne znajući šta se desilo sa njihovim najmilijima i stalno čekaju saznati o njihovoj sudbini.

Nažalost, kao i sa mnogim drugim procesima, i ovo pitanje je mnogo politizovano a ipak institucije nisu dale nikakav odgovor ili nisu se ozbiljno bavile ovim problemom. Druga dimenzija ovog problema je činjenica da ukupan broj nestalih u stvari predstavlja sve zajednice na Kosovu, iako za određene zajednice ovo nije prihvatljivo.

Iako je postojala inicijativa da se gradi spomen ploča o sećanju na sve nestale, nedostatak smisla i funkcionalnosti institucija pokazuje nepoštovanje po ovom pitanju. To je zato što se na ekranu na kome je trebalo pokazati njihova imena ne funkcioniše, a kamen kao struktura nema opisa da informiše javnost o tome šta predstavlja.

Po prvi put od sukoba, Vlada je uspostavila Međuministarsku Radnu grupu za suočavanje sa prošlošću, koja je zadužena za izradu strategije o pitanju suočavanja sa prošlošću, uključujući istinu, pravdu, reparacije i garancije ne ponavljanja. Ovo je veoma važna inicijativa, uzeći u obzir činjenicu da nije bilo „lokalnog vlasništva“ u vezi sa konfliktom pošto je veoma mali broj slučajeva ratnih zločina i drugih krivičnih dela na Kosovu procesiran. Međutim, da bi ovo imalo ikakvi uticaj mora se pravilnu strukturisati, biti inkluzivno i biti u stanju da proizvede ključne ishode tako da će pokrenuti ovaj proces.

Ovaj proces je naročito važan, jer i pored svog postojanja od 2011-te, Institut za Istraživanje Ratnih Zločina nije mnogo uradio u sprovedenim istraživanjima ili objavljivanju rezultata tih istraga.²⁸ U skorije vreme je objavljena knjiga o nestalim licima, uništenim spomenicima i ubistvima na Kosovu,²⁹ međutim, do ovog trenutka sa ovom temom se najviše bavilo civilno društvo. Zbog kašnjenja u početku takve inicijative, neophodan je holistički pristup kako bi se osiguralo da se prikupi što više informacija u vezi sa uništavanjem privatne ili javne imovine, kulturnih ili vernih spomenika, ubistvo civila, svedočenja žrtva deportacije, svedočenja žrtva seksualnog nasilja itd.

Pravo na Učešće

Događaji prošle godine su ostavili frustrirano mnogo građana Kosova dok je politički ćorsokak ostavilo Kosovo bez Vlade i sa nefunkcionalnim institucijama za više od 6 meseci. Čak i nakon formiranja Vlade, nije bilo mirnog jedrenja već se turbulentno vreme izgleda nastavlja.

Bez obzira na političku pripadnost pošto je to privatna stvar svakog pojedinca, građani Kosova trenutno ne uživaju odgovarajuća sredstva da bi učestvovali u procesima i da bi tražili odgovornost za loš rad ili iznesiti svoje mišljenje kad se ne slažu sa svojim izabranim predstavnicima. To je pre svega tako zato što je trenutno Kosovo na jednoj izbornoj zoni, što znači da kad građani glasaju oni glasaju za određenu stranku i neke poznate kandidate, ali ne desi se da određeni kandidat traži glasove građana određenog područja da bi ih predstavio.

Dok neki tvrde da podela Kosova u izbornim jedinicama može stvoriti probleme između različitih regiona, i takođe komplicirati proces u vezi sa brojem mesta u Skupštini koje bi svaki region trebao dobiti, a realnost je da su ovo pitanja koja se mogu rešiti.

²⁸ Balkan Insight, "Kosovski Institut za Ratne Zločine optužen za neaktivnost", 25 Jun 2014, dostupno na <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-war-crime-institute-lags-in-work-experts-say> pristupljeno 25/11/2015

²⁹ Balkan Insight, "Knjige o Kosovu će pomoći tužbi za genocid protiv Srbije", 04 Novembar 2015, dostupno na <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-institute-publish-books-on-serbian-war-crimes-11-04-2015> pristupljeno 25/11/2015

Kada se završe izbori, uloga građana na neki način potpuno prestaje do sledećih izbora pošto nema procesa preko kojih bi na primer Poslanici bili obavezani da se sastanu sa svojim biračima svake nedelje i da slušaju njihove zabrinutosti, i to se ne dešava zato što ne postoje te izborne jedinice. Slično tome, ako bi grupa građana bila nezadovoljna ponašanjem određenog poslanika, ne bi imali moć opozvati tog Poslanika i tražiti nove izbore da bi ga zamenili.

U trenutnoj situaciji, jedina ostala opcija je aktivno učestvovanje u političkoj stranci, koje je jedino preostalo sredstvo u svako vreme. Ovo je svakako korisno za sve političke stranke i može biti da je ovo razlog da su se izbegle izborne reforme toliko godina, naročito da se ne bi stvarale direktne veze sa građanima kako bi se njihovi problemi čuli i bili predstavljeni u Skupštini. Međutim, sve političke stranke treba da preispituju svoj stav o ovom pitanju kako bi se osiguralo da građani dobiju sve mogućnosti da učestvuju i posebno da imaju priliku pričati o svojim zabrinutostima sa svojim izabranim predstavnicima.

Sloboda Okupljanja

Ustav Kosova izričito garantuje slobodu *mirnog* okupljanja, koja uključuje pravo da se organizuju okupljanja, protesti, demonstracije i da se u njima učestvuje. Ove godine, isto kao i tokom prošlih godina, organizovane su nekoliko demonstracija koje su pokrivala čitav niz pitanja uključujući i mandat Rektora Prištinskog Univerziteta,³⁰ angažovanje Vlade u dijalog sa Srbijom i štrajk zaposlenih u različitim kompanijama.

Međutim, kao što je slučaj sa međunarodnim standardima ovo pravo je kvalifikovano kao takvo. Ovo znači da se sve osobe koje se angažuju u prikupljanju, protestu ili demonstraciji imaju pravo ta do učine pod uslovom da je to mirno, bez nasilja ili pretnje nasilja. Kad javne vlasti imaju osnovu verovati da to nije slučaj, imaju pravo da ograniče to pravo ako se ispune određeni uslovi. Ovo uključuje postojanje pravne osnove za to ograničenje i da bi se zaštitio javni red, javno zdravlje, nacionalna bezbednost ili prava drugih. Ako se protesti ipak održe, policija mora se osigurati tokom protesta da će bilo kakva akcija preduzimana od njih biti opravdana i srazmerna.

Tokom protesta u posljednje vreme na Kosovo nisu uzeta u obzir ova razmatranja. Demonstranti, bilo da je reč o studentima ili organizovanim grupama od političkih stranaka su imali vrlo specifične zahteve i nastojali da ih ostvare po svaku cenu, uključujući upotrebu nasilja ili pretnju nasiljem. Ovo je problematično pošto takvi akti automatski padaju izvan okvira toga što ovo pravo daje i u zavisnosti od ponašanja osoba to može da predstavi krivično delo, što bi legitimisalo hapšenje od strane policije.

Prema tome, organizatori i učesnici bilo kojeg protesta treba da se osiguraju da su protesti mirni, da se neće koristiti nasilje ili se neće pretiti nasiljem, i da se u protivnom njihove akcije predstavljati krivična dela kao što su oštećenje privatne ili javne imovine, opiranje hapšenju ili napad na policiju.

S druge strane, bilo je slučajeva kad je policija koristila nepotrebnu i nesrazmerno veliku silu. Ovo je ozbiljno pitanje koje treba da se prosledi Inspektoratu Kosovske Policije ili bi trebalo razmotriti delovanje *ex officio* kako bi se osiguralo da svaka greška ili prekoračenje od strane policije je pravilno istraženo i sankcionisano na odgovarajući način.

³⁰ Telegrafi, "Sutra veliki protest na podršci Rektora Zejnnullahu", 21 Oktobar 2015, dostupno na <http://www.telegrafi.com/lajme/nes-er-proteste-e-madhe-ne-perkrahje-te-rektorit-zejnnullahu-2-73137.html> pristupljeno 25/11/2015

Sloboda Izražavanja, Sloboda Medija i Pristup Javnim Dokumentima

Dok sloboda izražavanja i sloboda medija su čvrsto zaštićene unutar zakonskog okvira na Kosovu, njihova primena nije u skladu sa slovom zakona. Novinari se i dalje suočavaju sa pitanjima sigurnosti tokom izveštaja o pitanjima javnog interesa dok je u jednom slučaju novinar fizički napadnut nakon što je otkrio da osoblje novina nisu primili plate.³¹ U međuvremenu drugi novinar koji je napadnut od policije prilikom izveštavanja tokom protesta i koji je pokrenuo sudski postupak, uspeo je potvrditi odgovornost policije u prvostepenom sudu. U celini, iako se vodi veliki broj istraga, novinari nastavljaju raditi u napetom okruženju. Nadležne institucije, posebno Nezavisna Komisija za Medije, uprkos konsolidiranja svog odbora je spora u implementaciji svog mandata. Konkretno, javno angažovanje nije dobro uspostavljeno i to treba poboljšati da bi se omogućilo ispunavanje svojih obaveza u preduzimanju mera protiv svih emitera koji se ponašaju suprotno pravilima. Savet za Štampu Kosova treba takođe nastaviti svoje napore u povećanju svog prisustva i saradnji sa javnošću.

Govor mržnje onlajn i dalje predstavlja problem u većini slučajeva usmerenih protiv LGBT zajednice i etničkih manjina. Nakon odluke Evropskog Suda za Ljudska Prava u slučaju Delfi v Estonija, veliki broj portala je povukao dostupnost komentara u potpunosti. To nije nužno pravi pristup, pošto se time ograničuju prava izražavanja i to nije bila namera odluke Velikog Veća. Međutim, to što ova odluka zahteva i što se primenjuje na Kosovu jeste da portali trebaju pokazati veću angažovanost u filtriranju i ublažavanju komentara kako bi se osiguralo da se ta sekcija sajta ne upotrebi za plasiranje pretnji i govora mržnje. Iako ovo može podstaći troškove, postoji niz metoda koje bi platforma koristila za upravljanje rizikom, bez ograničavanja slobode izražavanja. Onlajn mediji treba da razmotre informacije koje dele i kako da upravljaju time umesto da se izbrišu komentari.

Što se tiče pristupa javnim dokumentima, odgovor državnih organa može biti nepredvidiv i to može ometati pravo podnosioca zahteva na pristup informacijama ili može postojati potreba da se ospori odbijanje da bi se postigao rezultat.

Na primer, jedan od zahteva upućen Skupštini Kosova u vezi rezimea jednog od kandidata za poziciju Ombudsmana je bio glatko odbijen. Navedeni razlozi za odbijanje su bili da su u pitanju lični podaci jedan od Poslanika rekao da "nemamo nikakvu obavezu da objavimo biografije kandidata na našem veb sajtu". Ovo je bilo vrlo interesantno pošto ta ista Skupština koja je usvojila Zakon za Pristup Javnim Dokumentima sada očigledno ne vidi kao neophodno obezbediti takav pristup. Posle intervencije od strane Agencije za Zaštitu Ličnih Podataka, koja je objasnila Skupštini kako uravnotežiti dva zakona koja je Skupština donela (Zakon o Zaštiti Ličnih Podataka i Zakon o Pristupu Javnim Dokumentima) informacija je saopštena.³² U drugom slučaju kada je traženo obelodaniti troškove Premijera, zahtev je odbijen. Pitanje je poslatu sudu koji je odlučio da je otkrivanje te informacije javni interes.³³

Međutim, diskutabilno je da postojeći pravni okvir nije posebno zadovoljavajući, jer ne predviđa konkretnu klasifikaciju dokumenata, a bez tih detalja institucije su spremne da odbijaju niz zahteva, i kad je reč o dokumentima koji se ne klasifikuju. Zakon bi mogao da se promeni kako bi se osigurao funkcionalniji pristup u slučajevima kad se na primer javne vlasti bi imale određene izuzetke u koje bi se mogle osloniti. Da bi se obezbedila uniformnost u smislu

31 Novine Express, "Novinar Zekirja Shabani fizički napadnut", 8 Decembar 2014, dostupno na <http://www.gazetaexpress.com/lajme/gazetari-zekirja-shabani-sulmohet-fizikash-nga-pronari-i-gazetes-tribuna-65137/?archive=1> pristupljeno 25/11/2015

32 Novine Jeta ne Kosove, "YIHR poziva na transparentiju u izboru Ombudsmana", 05 Februar 2014, dostupno na <http://gazetajnk.com/?cid=1,1018,7477> pristupljeno 25/11/2015

33 Novine Jeta ne Kosove, "BIRN dobija predmet protiv Kancelarije Premijera", 29 Oktobar 2015, dostupno na <http://live.kallxo.com/sq/MTL/BIRN-Fiton-Rastin-Gyqesor-Ndaj-Zyres-se-Kryeministrit-9033> pristupljeno 25/11/2015

bilo kakvih izuzetaka, oni mogu biti posebno definisani, objavljeni zajedno sa uputstvima. Osim toga, svako pitanje upućeno kod Ombudsmana ili u Sudu može takođe pružiti dodatna uputstva. Konačno, o svakom slučaju bi trebalo odlučiti prema činjenicama i cilj zakona bi trebalo biti obezbeđivanje okvira koji bi mogao da se koristi tokom donošenja individualnih odluka.

Zaštita Ličnih Podataka

Ovo je regulisano kroz Zakon o Zaštiti Ličnih Podataka i Nacionalna Agencije o Zaštiti Ličnih Podataka je ključno telo za sprovođenje ove legislacije. Uz izmene i dopune koje se projektuju od aktuelne Vlade, verovatno je da će imati nekih promena, posebno imajući u vidu da Evropska Unija je u toku finalizacije Uredbe za Opštu Zaštitu Podataka, koja će popraviti ovaj deo zakona. Kao takve, promene dolaze u pravo vreme i harmonizacija bi trebala pružiti bolju zaštitu.

Iako je Agencija aktivna u sprovođenju zakona, Skupština i Vlada treba da obezbede neophodne resurse da bi ispunili svoj mandat. Istovremeno, Agencija treba igrati odlučniju ulogu u podizanju svesti, kao i preduzimanje mera protiv bilo kog kontrolora podataka koji nije u skladu sa zakonom ili bilo kojeg pojedinca ili institucije koja kontroliše podatke bez odgovarajućih garancija ili obaveštenja Agencije. Na primer, neke inicijative su organizovane od strane različitih grupa na prikupljanju potpisa za određenu stvar, a deo informacija koje su se registrovale su podaci iz lične karte kao što je lični broj. Individualni broj je lični podatak i ako padne u pogrešne ruke može da dovede do krađe identiteta. Svaki pojedinac ili grupa koji organizuju peticije trebaju imati na umu odgovornost koju snose kada se prikupljaju na hiljade ličnih podataka pojedinaca, dok se Agencija treba ponašati proaktivnije da se osigura da ako ne postoji sigurnost tih podataka, to prikupljanje ne treba da se dozvoli.

Zaključak

U zaključku, evidentno je da tokom 2015-te su se razvila brojna dešavanja u oblasti ljudskih prava, dok su neka bila pozitivna a neka ne toliko. U svom putu napred, relevantne institucije treba iskoristiti priliku da razmisle o svojim zahvatima i koliko su bili u skladu sa poštovanjem ljudskih prava, kao i da planiraju gde se mogu istaći dalja poboljšanja. Organizacije civilnog društva su razvile ekspertizu u nizu oblasti i treba da se redovno konsultuju u različitim procesima od Vlade i Skupštine. Istovremeno, dok se ponavljaju kršenja, naročito je važno da se ti slučajevi istražuju pravilno tako da se omogućuje da se nauči od procesa i da se poboljšava implementacija. Osim toga, posebno je važno da javne vlasti uzimaju u obzir brige građana i da obezbede specifične mehanizme kojima se mogu adresirati te brige.

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
NISMA E TË RINJVE PËR TË DREJTAT E NJERIUT
INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA

Taking Stock: Human Rights in Kosovo in 2015

Publisher

Youth Initiative for Human Rights Kosovo (YIHR-KS)

Author

YIHR KS staff

Design & Print:

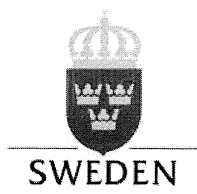
Printing Press

Copies:

100

© Youth Initiative for Human Rights – Kosovo
www.yihr-ks.org

*The Human Rights Program and this publication is supported
by Civil Rights Defenders*

Contents

Introduction	39
Human Rights Mechanisms	40
Independent Institutions	40
Access to Justice	42
Women's Rights	43
Rights of Minorities	44
LGBT Rights	45
Persons with Disabilities	45
Children's Rights	46
Dealing with the past	47
Right to Participation	48
Freedom of Assembly	48
Freedom of Expression, Freedom of Media and Access to Public Documents	49
Protection of Personal Data	50
Conclusion.....	51

Introduction

2015 may be viewed as one of the years where citizens were actively seeking accountability and a better future by expressing their frustration and protesting regarding various issues. At the same time it is also one of the most turbulent years witnessed in Kosovo for some time.

With the political impasse finally ending in December 2014, the government was formed six months following the elections. This effectively left Kosovan citizens without fully functioning institutions and arguably negatively impacted on fulfilment of their human rights, as for a period of over 6 months a range of processes were halted.

The general lack of opportunities for many families and the insecurities created led to a vast number of Kosovans migrating to countries in the European Union during 2014 and 2015. During 2014 a total of 37,895 Kosovans are reported to have claimed asylum in the European Union,¹ whereas during the first half of 2015 a total of 58,920.²

Due to the visa restrictions in place, many took dangerous routes to reach shores where they thought they could pursue a better life. However, many found that with the majority of countries of the European Union viewing Kosovo as a safe country of origin, this resulted in their applications being refused and repatriation to Kosovo. For example for the second quarter of 2015, a total of 13,570 Kosovan's asylum applications were considered and of those 13,310 were rejected.³

The Government's legislative programme for this year has included a number of amendments as well as new legislation which directly impact on human rights.⁴ This includes amendments to the Law on Anti-Discrimination, Gender Equality, Religious Freedom, Protection of Personal Data, Protection and Promotion of the Rights of Communities and their Members, the Law on Labour and the Ombudsperson. The Government has also projected to adopt specific legislation on Child Protection, Compensation for Victims of Crime, Mental Health, the Institute for Research of War Crimes, Legal Protection, Interception of Electronic Communications and Financial Support for Potential Accused Persons in Trials before the Specialised Chambers.

In Kosovo's consolidation of institutions, an ambitious legislative programme is necessary to ensure that the legal framework is strengthened. To date only part of the Government's legislative agenda has been implemented. However, at the outset it is crucial that any of the amendments or new pieces of legislation go through a sufficient consultation process to ensure that they sit well within the existing framework and can be easily implemented.

On the whole 2015 brought a number of key developments for human rights and this report seeks to outline such developments,⁵ as well as provide key recommendations for the year to come with the view to contribute towards increasing awareness of human rights and seeking accountability for areas where there has been insufficient action.

1 Eurostat, "Countries of origin of (non-EU) asylum seekers in the EU-28 Member States, 2013 and 2014", available at [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Countries_of_origin_of_\(non-EU\)_asylum_seekers_in_the_EU-28_Member_States_2013_and_2014_YB15_III.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Countries_of_origin_of_(non-EU)_asylum_seekers_in_the_EU-28_Member_States_2013_and_2014_YB15_III.png) accessed on 25/11/2015

2 Eurostat, "First time asylum applicants in the EU - 28 by Citizenship, Q2 2014 - Q2 2015", available at http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:First_time_asylum_applicants_in_the_EU-28_by_citizenship_Q2_2014_%E2%80%93_Q2_2015.png accessed on 25/11/2015

3 Eurostat, "First instance decisions by outcome and recognition rates, 30 main citizenships of asylum applicants granted decisions in the EU - 28, second quarter 2015", available at http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:First_instance_decisions_by_outcome_and_recognition_rates_30_main_citizenships_of_asylum_applicants_granted_decisions_in_the_EU-28_2nd_quarter_2015.png accessed on 25/11/2015

4 Government of Kosovo, "Legislative Program for 2015" available at http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/PROGRAMI_LEGJISLATIV_PER_VITIN_2015_12_tetor.pdf accessed on 25/11/25

5 Please note in some instances it is necessary to provide some context by referring to events going beyond this year.

Human Rights Mechanisms

Over the years as Kosovo's institutions continued to be consolidated, Kosovo has accumulated a range of non-judicial structures at central and local level, which are mandated to perform various functions including policy development, implementation, promotion, monitoring, provide redress and reporting. It must be recognised that in principle such structures can have a significant role in developing policy which is human rights compliant, as well as ensuring implementation, promotion, as well as monitoring, redress and reporting.

However, having a system that is multi layered with conflicting mandates and reporting requirements, lacking in focus, as well as having unnecessarily complicated processes in place adversely impacts its effectiveness. The Council of Europe contracted a number of international and local experts to consider these very issues in 2013. The report that was produced referred to a number of examples where clarifying of mandates of some structures and generally simplifying existing structures could enhance effectiveness.⁶

In its reform proposal of key human rights legislation, the Government has made some progress in adopting a package of three laws. However, it seems that recommendations focusing on energising non-judicial human rights institutions have been ignored without any concrete plans to clarify mandates or simplify processes.

If the report after two years since it was issued can be considered as shelved, the focus seems to be once again on producing countless strategies and action plans, which it is arguable will also have a permanent place in that very shelving cabinet. As such it is regrettable that meaningful reforms are not considered and ill thought out actions such as producing more strategies are not halted. If there is a problem at the very foundations of a system, it makes much more sense to address those defects prior to making future plans and enhancing accessibility and accountability, Kosovo's institutions need to seriously reconsider the existing framework.

Independent Institutions

Independent institutions have a key role to play in ensuring that processes are followed and there is accountability for actions taken by officials or a particular institution as a whole. A number of the existing independent institutions in Kosovo have a clear mandate emanating from the Constitution or as set out in law. Some of these specifically focus on human rights and are particularly relevant to be considered in this report. There are some that at first sight might not be especially human rights focused but their work very much impacts certain rights or more generally accountability and they are also considered briefly.

As a new state continuing with the process of consolidation, many of Kosovo's independent institutions have either faced teething problems in becoming operational or at various points in time have to an extent halted because a recruitment process for a key position or board member has continuously failed.

One of the key independent institutions with a human rights focus is the Institution of the Ombudsperson. Established prior to Kosovo's independence and operational since 2000, the Ombudsperson Institution had its first local Ombudsperson selected in 2009 following four failed attempts by the Assembly of Kosovo to fulfil its function in selection and appointment.⁷

⁶ McBride J et al, 'Reform Proposals to Energise Non-Judicial Human Rights Institutions in Kosovo', December 2013, Council of Europe, available at http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/Reform_proposals_eng.pdf accessed on 25/11/2015

⁷ For further information on the selection process of the first Ombudsperson see: Youth Initiative for Human Rights – Kosovo, "The

Despite the particular importance of this institution and without any lessons learnt from the previous attempts, it took the Assembly of Kosovo three attempts before it could select an Ombudsperson.⁸ It is most regrettable that those in charge of running this process do not view it as important or treat it with the seriousness that it requires, which detrimentally affects Kosovo's citizens. It is also arguable that deputies participating in such processes over the years have failed to serve the very people who elected them as representatives.

These very issues also very much affect the institution as a whole, in particular its credibility and the way it operates in serving Kosovan citizens. Previous research on this topic has found that the Ombudsperson Institution requires a number of changes within in order to enhance its effectiveness,⁹ although it is not clear whether such changes are possible when every 5 years it is battling to fulfil the key role within the institution.

Another unhelpful development is the recent actions of the previous Ombudsperson who has recently joined a political party after his mandate has expired.¹⁰ Whilst this is not illegal, it negatively creates an impression of the institution being politicised. It also raises questions in terms of any compensation that he may receive until he is employed as his current activities would be in conflict with the conditions of his previous position which included being apolitical.¹¹

A similar fate of politicisation of the management or selection process has been faced by other institutions. One of the institutions which falls firmly into both categories is the Independent Media Commission (IMC). In recent years three members of IMC have been removed due to links with political parties,¹² which is a particularly problematic issue for an institution that is supposed to be independent with the mandate to regulate the media. Their replacement was not easily achieved, with the process having to be repeated.¹³

Other independent institutions are also not fully functional due to failures in selection of board members. One of these is the Privatisation Agency of Kosovo, which has a key role in dealing with property rights and financial claims of privatised assets. This not only affects the privatisation process, it also has a direct impact on the property rights of individuals who may not be able to realise their right due to a problem inherent within the system as a dysfunctional board means decisions cannot be made.¹⁴

Two other independent institutions affected the by the failure in making public appointments include the Kosovo Competition Agency and the Procurement Review Body. The former is particular important in ensuring that the Kosovan consumer obtains the best prices for

Selection Process of the Ombudsperson in Kosovo", January 2009, available at <http://www.yihr.org/uploads/file/The%20Selection%20Process%20of%20the%20Ombudsperson%20in%20Kosovo,%20Albanian.pdf> accessed on 25/11/2015

8 Koha Ditore, "YIHR: The Ombudsperson should have been selected within 30 days", available at

9 Youth Initiative for Human Rights, "An Insight into the Work of the Ombudsperson Institution", June 2013, available at [http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/44175_An_Insight_Into_The_Work_Of_The_Ombudsperson_Institution_\(2013\)_10225.pdf](http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/44175_An_Insight_Into_The_Work_Of_The_Ombudsperson_Institution_(2013)_10225.pdf) accessed on 25/11/2015

10 Gazeta Tribuna, "Sami Kurteshi is Officially Part of the Self Determination Movement", 26 November 2015 available at <http://gazetatribuna.com/lajme/sami-kurteshi-zyrtarisht-pjese-e-levizjes-vetevendosje/> accessed on 25/11/2015

11 See Articles 7 and 14, Law on Ombudsperson, Law No. 03/L-195

12 Gazeta Jeta ne Kosove, "The Politicized Media Commission", 7 October 2013 available at <http://gazetajnk.com/?cid=1%2C3%2C6590> accessed on 25/11/2015; Telegrafi, "2 Members of IMC are Removed", 26 December 2013, available at <http://www.telegrafi.com/lajme/shkarkohen-dy-anetaret-e-kpm-se-2-39504.html> accessed on 25/11/2015; and Telegrafi, "Shefki Ukaj Removed as Head of IMC", 30 October 2013, available at <http://www.telegrafi.com/lajme/shefki-ukaj-shkarkohet-nga-kreu-i-kpm-se-2-37455.html> accessed on 25/11/2015

13 Gazeta Jeta ne Kosove, "The Competition is Repeated for Two Members of IMC", 19 March 2014, available at <http://gazetajnk.com/?cid=1,1018,7844> accessed on 25/11/2015

14 Koha Ditore, "PAK still Without a Board, a Lot of Processes are Halted", 27 March 2015, available at <http://koha.net/?id=&l=50485> accessed on 25/11/2015

goods on the open market and business are not able to collude with one another to detriment of consumer. While this area is very much at an early stage of development in Kosovo, delaying appointment to the Kosovo Competition Commission is very serious as it affects the effectiveness of the institution and in turn the protection of consumers. The Procurement Review Body faces a similar predicament as only three out of five members are in place and this seriously hinders its ability to deal with complaints. Meanwhile the functioning of such an institution is particularly important to ensure accountability of public money spent.

Finally, the Constitutional Court for a number of years has not had a full panel of judges due to lack of consensus on appointment. Earlier this year, the Assembly failed to select two candidates for the Constitutional Court.¹⁵ Recently, this decision was reversed with two candidates being selected.¹⁶ To date these appointments have not been confirmed, although due to volatile atmosphere that it seems appointments to independent institutions seem to create it is not unthinkable that such a process is challenged causing further delay.

Considering the range of institutions and the delays that are created year on year, it is evident that such processes are not considered in the light that they should be by those making such appointments, even though the impact this has is exceptional. As such it is vital that all those involved think beyond their party political interest and ensure that citizens have functioning institutions across the board as oppose to causing dysfunction.

Access to Justice

The Kosovo justice system for 2015 has a budget of approximately 28 million Euros, which represents 1.7% of the overall Kosovo budget. The introduction of mediation services and notaries has assisted in easing some of the pressure on the court system. However, Kosovo's courts continue to have a clearance rate of 84% of cases resolved within a year. This potentially raises questions in relation to access to justice as waiting for a year in certain circumstances may not be suitable and for some cases that may seem particularly ambitious. During this year it is reported that 8,000 cases have been closed through a pilot programme¹⁷ but bearing in mind that many remain, it is clear that it is going to take some time before access to the courts is improved.

An integral part of access to justice is how the institutions perform to enable victims with a claim to initiate the process without facing many obstacles. However, there are fundamental flaws in this since the institution mandated to run and manage the justice system; the Kosovo Judicial Council is very much affected by the politics of the day with 8 of its members being appointed by the Assembly of Kosovo. The European Commission in the latest Progress Report has indicated that this is problematic as it affects the independence of the judiciary.¹⁸

The present conditions in the justice system are also important in considering how these affect particular marginalised groups. For victims of domestic violence access to the justice system and in particular access to the courts has been particularly problematic. The case of Diana Kastrati clearly highlights this point as the inadequacy of the system to process her Emergency Protection Order meant that she was left unprotected from the alleged actions of her husband resulting in her

¹⁵ Gazeta Jeta ne Kosove, "Selection of Constitutional Court Judges Fails", 26 June 2015, available at <http://gazetajnk.com/?cid=1,1018,9873> accessed on 25/11/2015

¹⁶ Mustafa Q, "The Assembly Selects Two Members of the Constitutional Court", 30 November 2015, available at <http://live.kallxo.com/sq/MTL/Kuvendi-Zgjedh-dy-Anetare-te-Gjykates-Kushtetuese-9762>, accessed on 30/11/2015

¹⁷ USAID Kosovo, "Kosovo Courts Reduce Backlog", June 2015, available at <https://www.usaid.gov/sites/default/files/success/files/Kosovo%20Courts%20Reduce%20Backlog%20by%208,500%20Cases.pdf> accessed on 25/11/2015

¹⁸ European Commission, "Progress Report – Kosovo 2015", 10 November 2015, available at http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_kosovo.pdf at p. 13 accessed on 25/12/2015

death.

Despite the decision of the Constitutional Court finding that her rights were violated and the mainstream judicial system was to blame,¹⁹ the judge who was negligent in her case was only reprimanded with loss of salary for a limited period and was re-appointed to his position without any further consequences. This is especially significant because the President had already indicated to the Kosovo Judicial Council as permitted by her powers that the candidate was not suitable for this appointment by returning the request. However, the Kosovo Judicial Council ignored his track record, the decision of the Constitutional Court and the message from the President by resubmitting the request.²⁰ This particular case highlights the role of the Kosovo Judicial Council and how inadequate decision making result in exacerbating a particular situation, as well as potentially causing further detriment to other victims.

Another segment of the population which has also had difficulties in obtaining access to justice is women and/or men affected by sexual violence during the armed conflict in Kosovo. Whilst a war crime department has been set up within the Special Prosecution Office, it is not fully functional in dealing with cases. Some efforts may have been made by UNMIK and/or EULEX in investigating these crimes but there are no substantive results where convictions have been achieved. The only process to have contributed to recognising that rape was used as a weapon of war has been the International Tribunal for the Former Yugoslavia. As time passes any prospect of prosecution is constantly reducing, although it is unacceptable that this issue has only been discussed openly many years after the event and it has not resulted in any concrete action.

Women's Rights

Despite representing half of the population, Kosovan women similar to women in other countries continue to struggle in being recognised as equal to their male counterparts. This is unfortunately seen across the board from access to services, property rights, and employment to representation.

The adoption of the amended Law on Gender Equality is a positive step, which should be utilised as a tool to enhance women's position in all spheres of society. However, those in public life men and women have a key responsibility in this regard. If one considers representation of women only and especially those in positions of influence, it is only 2 Ministers out of 22 that are women and only 2 chairs of Parliamentary Committees out of 14. Nevertheless, there is a much that can be done if there is willingness and recognition that women have the right to be treated equally. The Agency of Gender Equality in this regard really needs to be much more active if it is show that it has a place within the non-judicial human rights structure and deliver on raising awareness, improving processes and accessibility for women to key services and realisation of their human rights, which it has not always delivered on previously.

Areas of particular concern for women remain accessing property rights, protecting themselves from discrimination in accessing or during employment and ensuring they are protected from domestic violence. These particular three issues are significant because of developments in the last year. In relation to property rights, the case of Shyrete Berisha encapsulates the difficult struggle women face (in her case as a widow) to ensure that which is reflected in the

¹⁹ Gezim and Makfire Kastrati v The Municipal Court in Pristina and the Kosovo Judicial Council, Constitutional Court of the Republic of Kosovo, Case KI41/12, 26 February 2013, available at http://gjk-ks.org/repository/docs/gjkk_ki_41_12_shq.pdf accessed on 25/11/2015

²⁰ Gazeta Zeri, "Office of the President – Kosovo Judicial Council Responsible for Nominating Judge Enver Shabanaj", 12 April 2014 available at <http://www.gazetaexpress.com/lajme/zyra-e-presidentes-keshilli-gjyqesor-pergjegjes-per-emerimin-e-gjykatesit-enver-shabanaj-7802/?archive=1> accessed on 25/11/2015

legislation is implemented and that attitudes are changed as a result.²¹

With regard to discrimination in employment, changes to two pieces of legislation are important²² and may be of assistance to women, however, a further step could be amending the Law on Labour as the Government intends on a gender neutral basis. One possibility for this could be to make provision for parental leave, enabling either parent to have access to it or to share it between the two. This would remove the automatic assumption that women by being the child bearer would also be the carer of a child, who would result in being out of workforce for a period of time and in turn be perceived as a burden for the employer. Through gender neutral parental leave, it would be up to the couple to decide what is most appropriate for them and in turn this would make it more difficult for practices by employers disproportionately and negatively affecting women because the rules would no longer have one gender as the target. Finally, domestic violence is another issue of particular concern especially since relevant institutions do not seem to be implementing changes to ensure that an adequate response is given. Following the Diana Kastrati case key changes should have been made by all institutions concerned. However, the case of Zejnepe Bytyci demonstrates this not to be the case as it is reported she had previously reported violence to the police and yet was later stabbed by her husband 10 times which resulted in her death.²³ While the police have claimed that they have taken all necessary steps, this is a matter that should be investigated further and evidently with such cases being repeated broader lessons need to be learned by the institutions concerned so that a better response is available.

Rights of Minorities

The legal framework in place provides for equal rights for all communities in Kosovo, as well as specific rights for minorities and their communities in certain circumstances. While there have been rights to improve promotion of rights of minorities such as the actions of the Office of the Languages Commissioner and the Consultative Council for Communities, other institutions need to be more proactive in their approach, in particular the Office for Community Affairs and officials working on community rights at central and local level.

Following certain events such as the Albania v Serbia match, as well as Kosovo's application to become a member of UNESCO resulted in an increase in division between communities and an increase in hate speech especially on social media. Another concern is that communities continue to lead separate lives, with limited inter-ethnic interaction. While civil society has continued to undertake activities which focus on inter-ethnic relations especially among the youth, events which triggered hate speech show that there very much is a need for such activities on a permanent basis with sustainable funding and especially focusing on the youth to build bridges between communities. It is also particularly unhelpful that the education system continues to function separately and language rights in certain higher educational institutions are not always respected.

Members of minority communities and in particular RAE continue to face difficulties in finding suitable employment, which adversely affects their quality of life. Programs focusing on their skills, which would also assist with integration would be useful to ensure that they are an integral part of Kosovan society and are not trapped in poverty.

21 Hasanaj Q. "Shyhrete Berisha Also Requests House Based on Contribution", 18 June 2015, available at <http://live.kallxo.com/sq/MTL/Shyhrete-Berisha-Kerkon-Shtepine-edhe-ne-Baze-te-Kontributit-7146> accessed on 25/11/2015

22 Law on Gender Equality and Law on Anti-Discrimination

23 Koha Ditore, "The Killing of Zejnepe Bytyci in Suhareka – Failure of the State", 26 October 2015, available at <http://koha.net/?id=3&l=81387> accessed on 25/11/2015

LGBT Rights

2015 has been an important year for members of the LGBT community in that organisations working to promote their human rights have tirelessly and successfully done so by bringing this issue to the forefront of public discussion.

The Advisory and Coordinating Group for the Right of the LGBTI community has continued to meet during the year and a positive aspect of its existence has been to bring together the various stakeholders around the table and an opportunity for the Government to publicly acknowledge that this section of the population is entitled to the same rights as others. However, so far it has not made a lot of progress in issuing relevant advice or in publicly coordinating a particular process, which needs to change.

Organisations were able to organise a pride walk to mark the international day against homophobia and on the 17th of May, which took place without any incident.²⁴ However, hate speech especially online is particularly targeted against the LGBT community as there continues to be a lack of tolerance. In addition, public officials in particular politicians are not always forthcoming in discussing this issue publicly and explaining to the public why the legal framework is constructed as it is. Also threats made against members of the LGBT community online including direct threats made on social media should be investigated properly by the police and appropriate action taken.

Another issue of particular concern remains when an individual is perceived or is a member of the LGBT community and how they are treated which may result in insults, being attacked or not being provided with a particular service. Whilst there is a willingness from the police to listen to cases, the response is not yet adequate in that processes need to be robust. For example once a police officer begins to deal with an incident or begins to interview a victim he or she should continue with the matter rather than inviting a number of colleagues to participate in the interview. In addition members of the LGBT community must be treated with respect throughout any process; information must be kept confidentially and must not be leaked especially in cases where a complaint to the police is made.²⁵

Whilst there has been increased visibility of the issue of human rights of the LGBT community and increased interactions with the institutions, there have not been huge changes in terms of improved services or protection from research previously conducted on this issue.²⁶ As such, the visibility and cooperation created needs to be stepped up so that the services provided recognise the human rights of the LGBT community and they are supported in enforcing those rights.

Persons with Disabilities

Persons with disabilities in Kosovo continue to face a number of challenges. Those with physical disabilities have particular challenges in having any independence due to lack of accessibility from being on the road, using public transport, to accessing education, employment or public institutions to receive various services. The majority of people with disabilities are forced to rely on support from family members, although it is clear that the Government has key

²⁴ Telegrafi, "Symbolic March in Prishtina in Support of the LGBT Community", 17 May 2015, available at <http://www.telegrafi.com/lajme/marsh-simbolik-ne-prishtine-ne-perkrahje-te-komunitetit-lgbt-video-2-63595.html> accessed on 25/11/2015

²⁵ This is based on an experience of an incident by a member of the LGBT community and that person's interaction with the police, although due to confidentiality further information cannot be provided

²⁶ Youth Initiative for Human Rights – Kosovo, "Freedom and Protection for Lesbians, Gays, Bisexuals and Transgender in Kosovo", November 2013, available at http://www.yihr.org/public/fck_files/ksfile/LGBT%20report/Liria%20dhe%20mbrojtja%20per%20LGBT%20ne%20Kosove.pdf accessed on 25/11/2015

obligations to ensure that for example the issue of accessibility is one that is continuously considered and dealt with so that individuals with disabilities are not trapped in a particular situation.

Access to health services, rehabilitation and education are all areas that are problematic for people with disabilities, whether they have a physical disability, mental or intellectual. This is due to the fact there is a lack of funding enabling such services to be provided, as well as human resources and in some cases expertise. People with disabilities also face challenges in seeking employment as not many employers are willing to make reasonable adjustments. The Law on Anti-Discrimination should be of assistance, however, there needs to be proactive steps from public institutions to raise awareness as well as deal with cases robustly where discrimination is alleged.

The issue of living with a disability in Kosovo is still one that has stigma attached to it. Some families would rather hide such information and at times because of this stigma withdraw from the community or accessing any services that may be available. Institutions need to specifically focus on having policies in place which support people with disabilities, as well as raising awareness of disabilities to tackle prejudiced views through schools and national public campaigns.

Children's Rights

Protection of children's rights requires a holistic approach to be taken from a range of professionals and institutions. Weak institutions at central and local level are a significant shortcoming in relation to promotion, protection and fulfilment of children's rights.

While there is legislation in place to protect children's rights in the last year it is clear that there are shortcomings. Children in Kosovo continue to be affected by poverty, a poor education system, with some children not attending school at all. Corporal punishment at home or school remains a concern, as does child labour particularly in certain sectors such as agriculture. The continuous presence on the streets begging or collecting cans and metals from rubbish bins for recycling raises protection concerns. Similarly, children in certain areas (particularly rural) whose families are trapped in poverty are particularly vulnerable to trafficking and exploitation including internal trafficking within Kosovo and sexual exploitation.

One of the most striking reports in the media this year related to two girls (14 and 15 years old) who were allegedly raped by police officers. Media reports provided that their families had in fact reported the girls as missing to the police and only later it was discovered that they were allegedly held by some police officers and raped.²⁷ Following on from the initial report, Kosovo's Police Inspectorate (KPI) began its investigation into the matter and it was later reported in the media that a total of 14 police officers were under investigation.²⁸ To date it is unknown as to what stage KPI's investigation has reached or whether anyone has been charged for the offences allegedly committed.

Despite this case being almost hard to believe, what is also striking is how it was reported and how the public have perceived it. In particular, the media reports did not refer to the allegations as rape, even though it is not legally possible for an adult to have sex with a minor. Whilst there was some interest in this case from the newspapers, there was lesser interest

²⁷ Bajrami S, Zeri Newspaper, "Sex with Minors, 9 Police Officers under Investigation", 1 July 2015, available at <http://www.zeri.info/kronika/39804/seks-me-te-miturat-9-police-nen-hetime/> accessed on 25/05/2015

²⁸ Bajrami S, Zeri Newspaper, "14 Police Officers under Investigation for Sex with Minors", 27 July 2015, available at <http://www.zeri.info/kronika/43880/14-police-te-dyshuar-per-seks-me-te-miturat/> accessed on 25/11/2015

from broadcasters. Additionally, this was not a story that was extensively followed up by journalists, independent human rights institutions or parliamentarians despite the alleged involvement of one of the institutions who have key responsibilities to ensure that children are kept safe and perpetrators of such offences are caught and punished. While the outcome of KPI's investigation will be crucial, as well as follow up action, such alleged wrong doing requires enhanced public scrutiny, as well as key institutions who have a role in child protection to step up and discuss this issue so that wrong doing is reported, as well as providing a safe space for children who may have faced similar abuse in any setting without being stigmatised.

The Government has indicated through its Legislative Program for 2015 that a new Draft Law on Child Protection is to be adopted, although at the time of writing this report this is yet to be done. While this piece of legislation may consolidate existing processes and mechanisms working in the field of child protection, the Government and the Assembly should ensure that the consultation process undertaken is an inclusive one where all views are considered. In addition, particular attention should be paid as to how this piece of legislation fits into the existing legal framework such as the Family Law, the Law on Social and Family Services, the Juvenile Justice Code, legislation of a procedural nature and existing mechanisms or professionals who have key responsibilities in the field of child protection.

Dealing with the past

Despite 16 years having passed since the conflict, a total of 1,670 people remain missing in Kosovo. For the families concerned this has been and continues to be an incredibly difficult time not knowing what happened to their loved ones and continuously waiting to learn of their fate.

Unfortunately as with a lot of other processes, this issue is one that has been highly politicised yet institutions have not provided any answers or seriously engaged with this process. Another dimension of this issue is the fact that the total number of persons missing is in fact representative of all communities living in Kosovo, although for certain communities this is not accepted.

Whilst there was an initiative to create a commemorative plaque to remember all those that continue to be missing, the lack of thought and functionality shows the institutions disregard for this issue. This is because the screen which is suppose to display their names does not function, while the stone like structure does not have a description to inform the passing public as to what it is.

For the first time since the conflict, the Government has established an Inter-Ministerial Working Group on Dealing with the Past, which is tasked with drafting a strategy on the issue of dealing with the past including truth, justice, reparations and guarantees of non-recurrence. In light of the fact that there has been no local ownership relating to the conflict as a very limited number of cases of war crimes or other offences have been dealt with in Kosovo, this is an incredibly important initiative. However, for it to have any impact it must be structured properly, be inclusive and be capable of producing key outcomes so that the process can begin. This process is also particularly important because despite its existence since 2011, the Institute for Investigating War Crimes has not done a great deal in conducted research or publishing the result of that research.²⁹ More recently it has published books on missing

²⁹ Balkan Insight, "Kosovo War Crimes Institute Accused of Inaction", 25 June 2014, available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-war-crime-institute-lags-in-work-experts-say> accessed on 25/11/2015

persons, destroyed monuments and killings in Kosovo,³⁰ however, up to this point this has been a task that civil society has mostly undertaken. Due to the delay in beginning such an initiative a holistic approach is needed to ensure that as much information is collated relating to destruction of property whether public or private, cultural and religious monuments, killing of civilians, testimony from victims of deportations, testimony from victims of sexual violence and so on.

Right to Participation

Events in the last year have left many Kosovan citizens frustrated as the political impasse left Kosovo without a Government and to an extent fully functioning institutions for over 6 months. Even after the formation of the Government, it has not been plain sailing and the turbulent times seem to continue.

Irrespective of political affiliation as that is a private matter for each individual, Kosovan citizens do not currently enjoy adequate means to participate in processes, seek accountability for wrong doing or express their view where they disagree with their elected representatives. This is primarily because Kosovo is currently one electoral zone, which means that when citizens vote they are voting for a particular party and certain well known candidates but it is not the case that a particular candidate is running to represent people from a certain area. While some may claim dividing Kosovo into constituencies would create problems between different regions, as well as be a complicated process as to the number of seats in the Assembly each region should receive the reality is these are issues that can be resolved.

Once the elections are done, the role of the citizen in a way terminates until the next time round as there are no processes in place where for example Members of the Assembly are under an obligation to meet with their constituents each week and listen to their concerns because such constituencies do not exist. Similarly, should a group of citizens not be happy with the conduct of a Deputy of the Assembly, citizens currently have no power to recall that Deputy and seek another election providing a certain threshold is reached for example.

In light of the current on-going situation, the only option left is to actively participate in a political party, which is the only mean available at all times. Arguably, this is beneficial to all the political parties and it may be one of the reasons as to why they have avoided for so many years the issue of electoral reform and in particular creating a direct link with citizens so their concerns are listened to and represented in the Assembly. However, all political parties should reconsider their position on this issue to ensure that citizens are provided with meaningful opportunities to participate and that in particular they have the opportunity to raise their concerns with their elected representative.

Freedom of Assembly

The Constitution of Kosovo specifically guarantees the freedom of *peaceful* assembly, which includes the right to organise gatherings, protests, demonstrations and to participate in them. This year as has been the case in other years, there have been a number of public demonstrations covering a range of issues including in relation to the tenure of the Rector of the University of Pristina,³¹ as well as the Government's engagement in dialogue with Serbia to strike action by employees of different companies.

30 Balkan Insight, "Kosovo Books Will Help Genocide Case Against Serbia", 04 November 2015, available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-institute-publish-books-on-serbian-war-crimes-11-04-2015> accessed on 25/11/2015

31 Telegrafi, "Tomorrow a Big Protest in Support of Rector Zejnullahu", 21 October 2015, available at <http://www.telegrafi.com/lajme/nes-er-proteste-e-madhe-ne-perkrahje-te-rektorit-zejnullahu-2-73137.html> accessed at 25/11/2015

However, as is the case with international standards this right is a qualified one. This means that all those engaging in a gathering, protest or demonstration have the right to do so providing that is peaceful, without violence and without threat of violence. In cases where public authorities do not have reasonable belief that this is the case, they would be entitled to restrict this right providing certain conditions are fulfilled. These include that there is a basis in law for the restriction and that it is necessary and proportionate to safeguard public order, public health, national security or the rights of others. If a protest does go ahead, during that protest police must ensure that any actions they take can be justified as necessary and proportionate.

Protests in recent times in Kosovo have not taken these considerations into account. Protestors whether it is student groups or organised by political parties have had very specific demands and have sought to achieve those at all costs including by using violence or threatening violence. This is problematic as such acts automatically fall outside of what this right provides and depending on the type of conduct a person engages in that may also constitute a criminal offence, which could legitimately result in being arrested by the police.

As such the organisers and participants of any protest should ensure that protests are peaceful, that violence is not used nor threatened or in the alternative their actions may result in a criminal offence being committed such as damaging public or private property, resisting arrest or assaulting a police officer.

On the other hand there have been instances where the police may have used unnecessary and disproportionate force. This is a serious issue that needs to be referred to the Police Inspectorate of Kosovo or it should consider taking action *ex officio* to ensure that any wrongdoing by the police is properly investigated and sanctioned as appropriate.

Freedom of Expression, Freedom of Media and Access to Public Documents

Whilst freedom of expression and freedom of the media are firmly protected within Kosovo's legal framework, its implementation leaves a lot to be desired. Journalists continue to face threats for reporting matters in the public interest and in one case a journalist was physically attacked after he revealed that staff at the paper had not been paid their salaries.³² Meanwhile another journalist who was assaulted by police while reporting during a protest and who has initiated legal proceedings has succeeded at first instance as the court found that the police were responsible. On the whole though a number of investigations are continuing and journalists continue to operate in a tense environment.

The relevant institutions, in particular the Independent Media Commission despite consolidating its board is slow in implementing its mandate. In particular, its engagement with the public is not well established and should be improved to enable it to fulfil its role of taking action against any broadcaster who is behaving contrary to the rules. The Kosovo Press Council should also continue its efforts to raise its visibility and engage with the public.

Hate speech online remains a concern with the majority of cases targeting the LGBT community and ethnic minorities. Following the European Court of Human Rights decision in *Delfi v Estonia*, a number of portals withdrew the availability of comments altogether. This was not necessarily the correct approach as it prevents people from exercising freedom of expression

³² Gazeta Express, "Journalist Zekirja Shabani is Physically Assaulted", 8 December 2014, available at <http://www.gazetaexpress.com/lajme/gazetari-zekirja-shabani-sulmohet-fizikash-nga-pronari-i-gazetes-tribuna-65137/?archive=1> accessed on 25/11/2015

and it was not the intention of the decision of the Grand Chamber. However, what that ruling requires which is also applicable in Kosovo is that portals should show greater care in filtering and moderating comments to ensure that that particular section of the website is not used to make threats or hate speech. While this may incur some cost, there are a range of methods that a platform could use to manage the risk without limiting freedom of expression and generally online media need to consider the information that is sharing and how to manage those rather than remove the comments altogether.

With regard to access to public documents, the response of public authorities can be unpredictable and this can hinder the requestor's right to access the information or there may be a need to challenge the refusal in order to achieve a result.

For example one of the requests sent to the the Assembly of Kosovo in relation to the C.V's of candidates who had applied for the position of Ombudsperson was flatly refused. The reasons given for the refusal were that this was personal information and one of the Deputies specifically said that "we are not under any obligation to publish the biographies of the candidates on our website". This was most interesting as clearly the Law on Access to Public Document which that very Assembly did pass apparently did not bind it to provide such access. Following the intervention of the Agency for the Protection of Personal Data who explained to the Assembly how to balance the two laws that the Assembly had passed (the Law on Protection of Personal Data and the Law on Access to Public Documents) the information was disclosed.³³

In another case where the request was for the Prime Minister's expenses to be disclosed, the request was refused. The matter was taken to court and it was decided that it was in the public interest to disclose the information.³⁴

However, it is arguable that the current legal framework is not particularly satisfactory as it does not specifically provide for classification of documents and in not having such a policy in place, public authorities are ready to refuse a range of documents even disclosable ones. The law could be changed to ensure a more workable approach is taken to dealing with such request for example where public authorities may have certain exemptions that they could rely on. To ensure uniformity of meaning of any exemptions, they could be specifically defined and guidance issued. Additionally, any matter referred to the Ombudsperson or challenged in Court could also provide further guidance. Ultimately, each case would have to be decided on its facts and the purpose of the law would be to provide a framework that could be used when making individual decisions.

Protection of Personal Data

This is regulated through the Law on Protection of Personal Data and the National Agency for the Protection of Personal Data is the key enforcer of the legislation. With amendments to the law being projected by the current Government, it is likely that this area will change somewhat especially since the European Union is in the process of finalising a General Data Protection Regulation, which is set to overhaul this area of law. As such the amendment of the law comes at the right time and its harmonisation should ensure better protection.

While the Agency is active in enforcing the law, the Assembly and the Government should ensure that they have the necessary resources to fulfil their mandate. Whereas the Agency

³³ Gazeta Jeta ne Kosove, "YIHR Calls for Transparency in the Selection of the Ombudsperson", 05 February 2014, available at <http://gazetajnk.com/?cid=1,1018,7477> accessed on 25/11/2015

³⁴ Gazeta Jeta ne Kosove, "BIRN Wins Case against the Office of the Prime Minister", 29 October 2015, available at <http://live.kallxo.com/sq/MTL/BIRN-Fiton-Rastin-Gjyqesor-Ndaj-Zyres-se-Kryeministrit-9033> accessed on 25/11/2015

needs to adopt a more robust approach to awareness raising, as well as taking action against any data controller who does not comply with the law or any individual or institution who becomes a data controller without the appropriate safeguards or notifications to the Agency. For example, a number of initiatives have been organised by different groups on collecting signatures for a particular cause, part of which information from identity cards such as the identity number are also recorded. An identity number is personal data and if it falls into the wrong hands could lead to someone's identity being stolen. Any group or individual organising a petition should be aware of the responsibilities it has and in cases where thousands of individuals' data is being collected, the Agency should be proactive to ensure that unless they have the right systems in place, such collection should not be taking place.

Conclusion

In conclusion, it is evident that during the course of 2015 a number of developments took place in the field of human rights with some being positive and others less so. In moving forward, relevant institutions should take the opportunity to reflect on the actions they have undertaken and how human rights compliant they were, as well as plan how further improvements can be made. Civil society organisations have developed expertise in a range of areas and should be regularly consulted in different processes by the Government and the Assembly. At the same time, with recurring violations, it is especially important that those cases are investigated properly so that lessons can be learnt and implementation improved. Additionally, it is particularly important for all public authorities to consider the grievances of citizens and provide for specific mechanisms where these grievances can be heard.

